

Gestaltning av ett stadsnära vattenrum

En fallstudie i Kalmar

Emma Bensköld

Avdelningen för landskapsarkitektur

Examensarbete vid landskapsarkitektprogrammet, Uppsala 2015

Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur, Uppsala
Examensarbete för yrkesexamen på landskapsarkitekturprogrammet
EX0504 Självständigt arbete i landskapsarkitektur, 30 hp
Nivå: Avancerad A2E
© 2015 Emma Bensköld, e-post: emma_benskold@hotmail.se
Titel på svenska: Gestaltning av ett stadsnära vattenrum - En fallstudie i Kalmar
Titel på engelska: Design of an Urban Water Space - A Case Study in Kalmar
Handledare: Ulla Myhr, institutionen för stad och land
Examinator: Rolf Johansson, institutionen för stad och land
Biträdande examinator: Petter Åkerblom, institutionen för stad och land
Omslagsbild: Emma Bensköld, illustration över gestaltning, studieområdet
Övriga fotografier och illustrationer om inte annat angivs: Emma Bensköld
Originalformat: A3
Nyckelord: landskapsarkitektur, närbarhet, stadsliv, stadsrum, vattenrum, vattenvägar
Online publication of this work: <http://epsilon.slu.se>

Förord

Jag är uppvuxen utanför Kalmar och har alltid trivts bäst med närhet till havet. Kanske är det så, om man är uppvuxen nära havet, att det finns med resten av livet. För mig är havet en känsla av att allt är möjligt. Jag var tidigare verksam som landskapsingenjör, efter min examen vid Sveriges lantbruksuniversitet i Alnarp 2007. År 2011 tog jag beslutet att studera igen, den här gången till landskapsarkitekt. När jag fick tipset om ett examensarbete för utvecklandet av Kalmars vattenrum, visste jag att det var något för mig. Kalmars skyddade, stadsnära vattenrum är en utmärkt arena för vattensport och rekreation som kajakpaddling, rodd m.m. Eftersom jag vill bo nära kusten är det angeläget för mig att utveckla mina färdigheter att gestalta vattennära miljöer. Det här är ett examensarbete för examen på landskapsarkitektutbildningen vid Sveriges lantbruksuniversitet i Ultuna. Arbetet är en fallstudie där jag undersöker och utvecklar ett vattenrum i Kalmar.

Jag vill inleda med att tacka alla som stöttade mig under arbetet. Framförallt vill jag tacka Ulla Myhr för den goda handledning hon gav mig. Ulla stöttade mitt arbete när jag behövde konkreta råd och peppning. Tack vare henne bevarade jag glädjen i projektet hela vägen trots motgångar som havererade hårddiskar och tidsbrist på grund av påbörjad yrkesverksamhet. Jag vill även tacka mina studiekollegor som bidrog med givande diskussioner och konstruktiv kritik, framförallt Lovisa Fogelfors som tipsade mig om att Kalmar kommun annonserade efter en landskapsarkitektstudent, Sara Hambræus Victorsson som lade flera timmar på att granska mitt arbete samt Arvid Wedlin som i projektets slutskede bidrog med god och användbar respons genom att delge mig sina synpunkter under opponeringen av mitt arbete. Jag vill tacka Torsten Kellander och kanotklubben för alla goda idéer och för att jag fick möjligheten att delta i era paddlingar och uppleva Kalmar ifrån vattnet. Jag vill även tacka Hanna Olsson och Staffan Lindholm med medarbetare på Kalmar kommun för att ni delade med er av era berättelser och aktuell information kring planeringen av Kalmar. Slutligen vill jag tacka familj och vänner för korrekturläsning samt för att de påminde mig om allt annat viktigt i livet utöver arbete och studier.

Sammandrag

Syftet med fallstudien är att vidga synsättet kring gestaltning av vattennära miljöer och vattenrum och undersöka hur man kan införliva vattenrummet i stadslivet. Resultatet visar hur Kalmars vattenrum kan utvecklas som stadsrum med bättre förutsättningar för ett ökat stadsliv. Studien har en extern uppdragsgivare, Kalmar kommun. Arbetet omfattar ett gestaltungs-förslag med inventering, analys, program och gestaltning för vattenrummet Fredriksskanskanalen och del av Malmfjärden med angränsande strandområden mellan Fredriksskansbron och Ängöbron i Kalmar. Studieområdet valdes på grund av sitt centrala, stadsnära läge men även på grund av att områdets gestaltning är aktuellt eftersom vattenrummet är lokaliserat mellan två bostadsutvecklingsområden, Fredriksskans och norra Kvarnholmen. Med en fördjupning i vad stadsliv är, hur vi uppfattar stadsliv och vad som genererar stadsliv gavs ett förslag på hur man kan skapa förutsättningar för ett attraktivt stadsliv i vattenrummet. För att ett stadsliv ska kunna vara möjligt måste vattenrummet vara nåbart. Därför riktar sig arbetet till stor del mot att överbrygga barriärer mellan vatten och land, från såväl land som vattenytan.

Vattenrummets södra sida präglas idag av trafik och har en karaktär som är anpassad efter bilistens uppfattningsförmåga. Norr om studieområdet finns ett trädbeklätt parkområde, Rävspelet, med kulturhistoriska värden. Karaktären längs vattenrummets norra sida är lantlig. Här finns en historia med en tidigare tillfällig broförbindelse över kanalen samt en tidigare servering där parkområdet ändrar karaktär till en öppen gräsyta, Kärringalåret. Här är miljön anpassad till den mänskliga skalan och helt ostört från trafiken. Vattenkontakten i hela studieområdet inskränker till visuell kontakt, idag är inte ytkontakt möjlig. Vattenrummets yta övergår från en naturnära karaktär i Malmfjärden till ett stadsmässigt vattenrum där kanalen tar vid. Vattenrummets kanter utgör barriärer även från vattnet vilket gör studieområdet till en transportsträcka även för båtar.

I gestaltningen ges förslag på hur trafikens påverkan på stadslivet kan minskas med bland annat avskärmande vegetation och ökat avstånd till vägen. Vattenkontakten och ytkontakten ökar med förslaget genom bland annat en sittbygga samt enkla landstigningsplatser i form av flytbryggor. Platser gestaltades längs vattenrummets kanter för att öka det upplevda stadslivet dels genom att koncentrera människor på mindre ytor, men även genom att platsernas placering öka möjligheten för de som vistas där att uppleva stadsliv och själva uppfattas som stadsliv av andra på grund av avståndet mellan platserna och möjligheten att stanna till och vistas på platsen. Arbetet vidgade min syn i att arbeta i vattennära miljöer. Min erfarenhet är att man måste använda sig av ett inkluderande tanke-sätt som även omfattar de som rör sig på vattnet för att kunna skapa vattenrum med en god gestaltning.

Summary

Background and purpose

This thesis is a case study where I investigate and develop a water space in Kalmar. Kalmar municipality (2011, p. 20, my translation) define water space as "water enclosed by buildings or parks and nature areas that make up the walls" and I use that definition in the thesis. Today, the urban life turns away from the water space with the result that the water is perceived as barriers. I chose one centrally located water space to explore the possibility to incorporate water space in city life in Kalmar. The purpose of this thesis is to widen the approach on the design of waterfront environments and to propose ways to include water space in city life. The thesis show how a water space in Kalmar can be developed as urban space with better conditions for increased city life.

Delimitation

The thesis includes a design proposal with inventory, analysis, program and design for a part of Kalmar's water space inside town. Geographically, the demarcation is including Fredriksskanskanalen and a part of the Malmfjärden with adjoining shorelines between Fredriksskansbron and Ängöbron. The study area was chosen because of its central, urban location but also because of the two development areas in the surrounding area, Fredriksskans and north Kvarnholmen.

Method

I chose a number of different methods in order to explain and understand the study area in context and make a design for the redevelopment of the site. In the first phase, I studied to reference projects in Copenhagen and Uppsala to be inspired to work with water areas. I chose to take impression of the surroundings of the water space and their future plans for land use through a literature review and through personal contacts, to be able to work in the line with the municipality's planning. The literature review was also intended to explain important concepts, create an understanding of what good design is and why water is important in the city. In parallel with the inventory I made an observation from the water surface where I, along with Kalmar canoe club, experienced and analyzed the water space. Traditional analyzes were also made where the study area's various elements were identified along with

Plan illustration of the proposed design

an analysis based on the criteria for a good design. The theoretical basis, together with the results of the analyzes were summarized in the program that laid the foundation for the proposed design.

Theories

The case study builds on the theoretical starting points where important concepts and the importance of water are analyzed. The concept "city life" stands for all human activity in the urban space (Gehl, 2010, pp. 16-17) and urban space (Kalmar Municipality, 2010, pp. 20, 42) stands for "all the spaces where people can be and

meet in a city." Gehl (2010, pp. 63-74) argues that urban life is a self-reinforcing process and that we are just experiencing the city life going on at a distance of 100 meters. What we perceive as city life is also connected to how long the user stays on the site. Good design is explained by Gehl's (2010, pp. 238-239) twelve criteria for a good design for pedestrians that are grouped for pedestrian protection, comfort and pleasure. The concept of access (Boverket 2007, pp. 7, 14, 17, 25) indicates that nature is within walking distance and that nature has visually visible inputs. The importance of water is explained by Boverket who describes that the research shows that nature has a restorative abilities, a visit in the nature

gives people rest and recovery. Kaplan et al. (1998, pp. 16-18) describes how nature gives recovery and why water space is important for the man through their theories of directed attention and fascination. According to the authors, the nature's calming effects creates a fascination that displace the directed attention.

The water space - the analysis

The southern side of the water space is affected by traffic on Södra kanalgatan, which together with the adjacent parking is perceived as a barrier. The walk along Södra kanalgatan has a character that is strict and more adapted to be experienced of the motorist. The use is mainly focused on necessary movement. Several stairs in varying condition leads down the slope and the accessibility of the canal edge is limited. Another 70 centimetres divides a visitor from the water surface at the canal edge. Apart the tree avenue the vegetation consists of a number of homogenous bushes. North of the study area is a tree planted area, Rävspelet, with historical values. The character along the north side of the water space is rural. Here is a story of a previous temporary bridge over the canal and a serving furthest out where the park area changes character to an open lawn area known as Kärringalåret. Norra kanalgatan is a small gravel road for pedestrians and cyclists, which has recently been repaired and extended along Malmfjärdens edge. Here, the environment is adapted to the human scale and completely undisturbed by traffic. The stone embankment makes the water completely unreachable. The height difference between the gravel road and the water surface is about 170 centimetres. Fredriksskansbron in the west are in fact two bridges that meet on a small promontory in the middle of the channel. Here is a verdant spot with rural character. The traffic here reduces the attractiveness of the place, something that can be improved if the municipality is pursuing its plans to develop Fredriksskansgatan to a calmer city street. Accessibility of the water is poor because of the stone embankment. Ängöbron in the east are strongly affected by the traffic on Ängöleden. To the east of the area is Ängö and Varvsholmen located which is residential areas and important to take into consideration because residents there have the study area as pedestrian and bicycle connection to Kalmar's city center. The water space transitioning from a more natural character in Malmfjärden to a more urban in terms of water space where the channel begins. The water space borders represent barriers even from the water which makes the study area into a passage even for boats.

The water space - the design

To reduce the affect of the traffic, the walk along the south side is relocated closer to the canal in the proposal design. To create a surface with increased water contact a boardwalk is placed parallel with the canal edge, similar to those that run along the Fyrisån in Uppsala. Two smaller places with a more intimate atmosphere has been formed along the path to increase the perceived city life by concentrating people in a small area. But they are also positioned in such a way that it will increases the possibility of staying there to experience city life around and actual perceived as city life as well. The location of the places have taken into account the block structure on the north Kvarnholmen and the future movement routes between the development areas with an proposed pedestrian and bike bridge in Östra sjögatans extension. It also offers the opportunity to get out in the water space without having to go out on the water surface. Located together with the seating areas, floating docks is proposed to provide water surface contact. This has educational values with a possibility to rake for small animals and gives an opportunity for easy landing for those who want a stop when they are canoeing on the water. To increase the accessibility of the water space along the northern shore, and concentrate people into smaller places are three bridges aligned with the granite steps leading down from the elevated plateau that forms the park area Rävspelet proposed. Here is a suitable location of a rental of rowboats that could enhance the rural feeling in the middle of the city. A floating dock is placed in adjacent to the new pedestrian and bike bridge at Kärringalåret. At the middle on the Kärringalåret is a pavilion with shelter and protection from rain. New lighting adapted to the human scale will enhance the sense of security. Sofas with armrests are required to a more accessible use for the elderly. The reshaping of edges affects those who use the water surface. The easy landing sites allow stops on the route and help to provide the water space a more human scale. The increased city life on land also generates an increased city life on the water.

Discussion

With a recess in what city life is, how we perceive city life and what generates it, I have given a proposal on how to create the conditions for an attractive city life in the water space. For a city life to be possible, the water space must be accessible. Therefore, the effort has been concentrated to overcome barriers between water and land. The task has broadened my outlook in working in water close environments to use an inclusive mindset which also includes the city life on the water surface. I was influenced by Gehls theory about how time and distance affecting our experience of city life. Therefore the design focused on gathering people into smaller areas in an overview distance to each other. If the city life was increased by the design is hard to tell because the area was already being used.

The thesis has an external client, Kalmar Municipality. The municipality has supported me and a great liberty during the task. Because some of the information was gathered through personal contacts, there is a risk that employees can change service or terminate their employment. Another risk is that the initial intentions for land use wasn't political adopted and may not became reality. The risk that the information becomes outdated increases with a long duration of the project. A reflection on the methodology *observation from the water surface* is that some of the information was hard to use. Experiences affect us but we can't always explain or even understand to what extent or in what way. One risk of allowing a specific group to be heard is that the thesis could be angled. I have tried to keep myself as objective as possibly trough all methods.

Innehåll

1. Inledning.....	8	4. Inventering.....	17	7. Diskussion.....	31
1.1 Introduktion.....	8	4.1 Beskrivning av omgivningar	17	7.1 Resultatdiskussion	31
1.1.1 Referensprojekt	8	4.1.1 Nordväst om studieområdet.....	17	7.1.1 Uppfylldes målformuleringen	31
1.1.2 Utgångspunkter.....	10	4.1.2 Nordöst om studieområdet.....	18	7.1.2 Uppfylldes programmet av gestaltningen	31
1.2 Målformulering	10	4.1.3 Söder om studieområdet	18	7.1.3 Är gestaltningen god enligt Gehls kriterier.....	31
1.3 Avgränsning och målgrupper	11	4.2 Beskrivning av studieområdet	20	7.1.4 Kan man använda Gehls teorier i en restorativ miljö.....	32
2. Metod	12	5. Analys.....	21	7.2 Metoddiskussion.....	33
2.1 Litteraturgenomgång	12	5.1 Studieområdets förutsättningar.....	21	7.2.1 Litteraturgenomgång	33
2.2 Personkontakter	12	5.1.1 Vattenrummets södra strandkant.....	21	7.2.2 Personkontakter	33
2.3 Observation från vattenytan	12	5.1.2 Vattenrummets norra strandkant.....	22	7.2.3 Observation från vattenytan	33
2.4 Gestaltningsprocessen.....	13	5.1.3 Vattenrummets broar	22	7.2.4 Gestaltningsprocessen	34
2.4.1 Inventering.....	13	5.1.4 Vattenrummets yta	22	7.3 Nya frågeställningar	34
2.4.2 Analys	13	5.1.5 Observation från vattenytan - en berättelse.....	23	7.3.1 Rekommenderat avstånd till näbart vattenrum	34
2.4.3 Program och gestaltning	13	6. Program och gestaltning	24	7.3.2 Information för en ökad närbarhet	34
3. Litteraturgenomgång.....	14	6.1 Programpunkter och programplan	24	7.3.3 God vattenkvalitet.....	34
3.1 Stadsliv	14	6.1.1 Programpunkter.....	24	7.3.4 Artificiella öar och grund.....	34
3.2 Stadsrum	14	6.1.2 Programplan	24	8. Referenser	35
3.3 God gestaltning.....	14	6.3 Gestaltning	24	9. Bilagor	36
3.4 Närbarhet till vattenrummet	15	6.3.1 Vattenrummets södra strandkant.....	26	9.1 Bilaga 1 - Kajakpaddlarnas samlade idéer	36
3.5 Vattnets betydelse i stadsrummet.....	15	6.3.2 Vattenrummets norra strandkant.....	29		
		6.3.3 Vattenrummets broar	29		
		6.3.4 Vattenrummets yta	29		

1. Inledning

1.1 Introduktion

I det här arbetet lutar jag mig på den definition av begreppet vattenrum som ges i den fördjupade översiktsplanen (Kalmar kommun, 2011, s. 20). Där menar kommunen att ”ett vatten som är omslutet av bebyggelse eller park och naturområden som utgör väggar” klassas som ett vattenrum. Där beskrivs även vattenrummens olika karaktärer. De inre vattenrummen, fjärdar, ström, kanal och hamnar beskrivs som skyddade och det yttre vattenrummet, det vill säga havet, som öppet. Jag fokuserade på det inre vattenrummet och på att skriva examensarbetet som en fallstudie. I Alan Brymans bok om samhällsvetenskapliga metoder beskriver Bryman (2011 ss. 73-75) begreppet fallstudie som en ingående och detaljerad studie av ett enda fall. Bryman (2011 ss.76-77) framhäver svårigheten med att applicera resultaten på en annan plats eftersom fallstudien är unik. En egen reflektion kring detta är att examensarbetet är svårt att generalisera och applicera på andra platser. Det som är mest unikt, platsen undantagen, och som läsaren kan ta med sig från det här arbetet är observationen från vattenytan som beskrivs i metoddelen. Den kan appliceras på andra platser med liknande förutsättningar för vattnet. Det vill säga att vattnet måste vara paddelbart vad gäller strömmar och fasta hinder som stenar under ytan. Teorierna i litteraturgenomgången går att finna på annat håll men läsaren kan använda mitt sätt att kombinera dem med varandra och med de analysmetoder som jag valde på det sätt som jag gjorde.

1.1.1 Referensprojekt

I arbetets första skede gjorde jag studiebesök vid referensprojekt i Köpenhamn och Uppsala för att inspireras till att arbeta med vattenrum. Referensprojekten tjänar även till att inspirera läsaren genom att jag fick möjligheten att visa goda exempel på vad andra redan har gjort. Jag utgick ifrån ett internationellt perspektiv med Köpenhamn för att sedan gå ner till nationell med Uppsala och slutligen lokal nivå med fallstudien i Kalmar. Sommaren 2013 gjorde jag en studieresa till Köpenhamn. Där såg jag ett par exempel på hur man har förbättrat nåbarheten, ytkontakten och möjligheten att ta sig ut på vattnet. Kalvebod Wave är ett stort bryggkomplex ritat av Julien De Smedt Architects som invigdes 2013 och var ett steg i arbetet med att åter skapa ett aktivt stadsliv knutet till

vattnet. Bryggkomplexet ligger vid Kalvebod Brygge, mitt emot havsbadet Islands Brygge och har en urban gestaltning i trä, corténstål och platsbyggnad betong, där flexibilitet var ett av ledorden. Trädäcken och betongen böljar i sin utformning från höga toppar till låga bryggor där kanoter och små båtar kan lägga till för landstigning. Här finns även plats för kajakförvaring och kajakuthyrning. Två torg sträcker ut sig över vattnet och i de inre vattenrummen som bildats i bryggkonstruktionen finns förutsättningar för olika vattenaktiviteter, till exempel en kajakbana. Bryggkonstruktionen erbjuder utöver bryggpromenaden flera spontana sittplatser där konstruktionen delar sig och skapar nivåskillnader. Även ett antal träbänkar i form av designade stockar finns utplacerade på strategiska platser, med en dubbel funktion som sitt- och liggmöbel. Flera trädäck i solläge skapar platser för soldyrkare. Bryggkomplexet är tänkt som en arena för mässor och festivaler men även som ett skyltfönster för företagen längs vattnet.

Stadslivet vid Islands Brygge havsbad sett från Kalvebod Wave 2013

Stadsliv nära havsbadet, Islands Brygge 2013

Kalvebod Wave, en böljande konstruktion i robusta material 2013

Del av Kalvebod Wave med inre vattenrum under byggnation 2013

Kajakbana, slalom, i ett av Kalvebod Waves inre vattenrum 2014

Ett annat aktuellt projekt i Köpenhamn är Kvæsthus projektet där ambitionen är att Kvæsthusplatsen ska utgöra ett äventyrligt vardagsrum mitt i hamnen. På planschen vid bygget 2013, belyser man vikten av platsens flexibilitet i förhållande till olika typer av användning både på land och till havs. Piren ska ge möjligheter till både sittplatser och underhållning, bryggor för förtöjning av större fartyg men även mindre båtar och hamntaxi. Pirspetsen ska utformas som en trappa, som leder ner mot vattnet för att möjliggöra ytkontakt. Hamnbassängen är utformad för att möjliggöra aktiviteter såväl längs hamnkanterna som i bassängen. Ner i bassängen leder en trappa i hela bassängens bredd, Kyssetrappen, för att göra vattnet nåbart. Projektet är beställt av Kvæsthusselskabet och ritat av Lundgaard & Tranberg Arkitekter och beräknas vara färdigbyggt under 2015. Under mitt studiebesök i Köpenhamn såg jag andra, mindre projekt för att möjliggöra en ytkontakt samt landstigning med mindre båt i form av små gestaltade platser med flytbryggor.

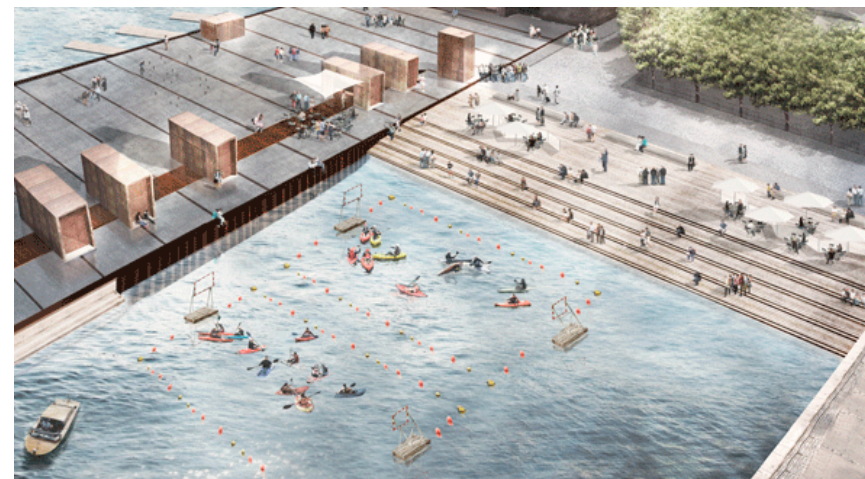
Bland goda exempel där man har arbetat med närheten och nåbarheten till vattnet vill jag lyfta fram Uppsala. Första gången som jag gjorde ett studiebesök för att inspireras av Uppsalas arbete var 2008 när jag var verksam som landskapsingenjör. Redan då hade Uppsala ett gott rykte och stod i bräschen, i Sverige, för utvecklingen att arbeta med vattnet som tillgång för stadslivet. Nu flera år senare har jag fått goda möjligheter under min studietid i Uppsala att bekanta mig med årummet. Årummet sträcker sig genom centrala Uppsala och erbjuder besökande och boende en mångfald av sittmöjligheter från långa sittbryggor och soldäck till bänkar och en uppvärmd sittskulptur. Strandpromenader och cykelstråk löper utmed Fyrisån som tillsammans med intilliggande parker erbjuder ett blågrönt restaurativt rum för alla som vistas i staden. Nedanför vattenfallet vid Islandsbron ändrar ån karaktär. Härifrån är ån farbar med båt ända ut i Mälaren och vidare till Stockholms skärgård och Östersjön. Här finns även Uppsalas gästhamn. På bilden nederst till höger visas stadens restaurangbåt, Kung Karl Gustaf, på väg att vända söderut för att låta gästerna njuta av en tur på ån. Några kajakpaddlare inväntar avfärden.

Mitt perspektiv i arbetet är att en kust- eller sjönära stad under exploatering genom förtätning som Kalmar, med risk för låg tillgång till grönområden, har en potential i vattenrummet. Kan man öka nåbarheten till vattenrummet så kan man också öka nåbarheten till stadsgrönska och även till den vilda naturen med naturupplevelser helt skilda från vad stadslivet i övrigt kan erbjuda.

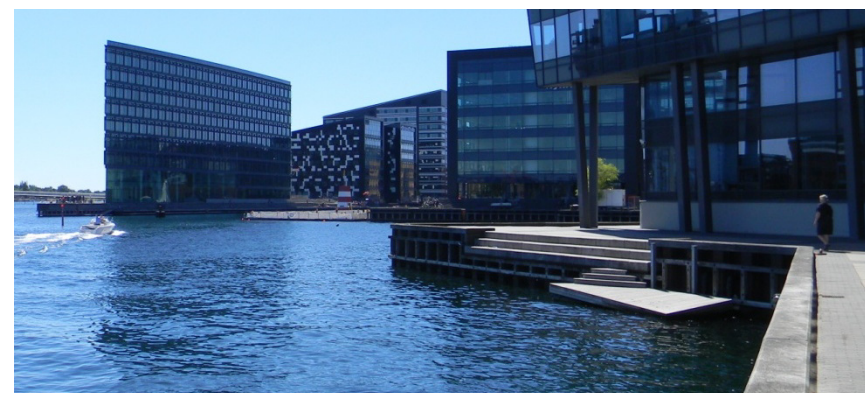
Om man kan vända en begränsning av stadens expansion, som en fjärd kan upplevas som, till en fördel för livskvaliteten för dem som bor i staden är det en stor vinst.

Rendering Kvæsthuspladsen, Lundgaard & Tranberg Arkitekter /Kvæsthusprojektet.dk, 2013

Rendering Kyssetrappen, Lundgaard & Tranberg Arkitekter/ Kvæsthusprojektet.dk, 2014

Flytbrygga vid Kalvebod Brygge där kanalkant och flytbrygga ingår i ett arkitektoniskt sammanhang, 2013

Sittbryggor längs Fyrisån i Uppsala, 2013

Restorativa soldäck längs Fyrisån, Uppsala 2013

Ytkontakt i Gotlandsparken vid Fyrisån, Uppsala 2013

Vistelse på Fyrisån, kajaker och restaurangbåt, Stadsträdgården i bakgrunden, Uppsala 2013

1.1.2 Utgångspunkter

Kalmars stadsarkitekt Staffan Lindholm¹ berättar att stadslivet i Kalmar idag vänder sig bort från vattenrummet med resultatet att vattnet upplevs som barriärer. Lindholm ser en utmaning i att ändra vattenrummets ”ickenärvaro till en ny roll”. Att ändra fokus och se på Kalmars vattenrum från vattnet och inte enbart från land är ett nytt arbetssätt som inte har gjorts tidigare. Ett arbete där stadslivet i vattenrummet sätts i fokus.

Examensarbetsprojektet arbetades fram i ett samarbete mellan Kalmar kommun och Torsten Kellander. Kellander² berättar om hur projektet initierades sommaren 2012 då Kellander deltog i en stadsvandring ledd av Kalmars stadsarkitekt Staffan Lindholm. Kellander berättade då att han var ledare på Kalmar Kanotklubb och om hur paddlare använder staden. Lindholm bjöd då in Kellander och ordförande i Kalmar Kanotklubb till samtal kring utvecklingen av Kalmars vattenvägar. "Hur kan vi förädla Kalmars unika vattenrum?" Tillsammans med planeringsarkitekt Hanna Olsson utformades ett underlag för examensarbetare vid SLU, Sveriges lantbruksuniversitet. Frågeställningar som kom upp var; Hur kan man utveckla det stadsnära vattenrummet för rekreation såsom paddling, segling etc. Hur kan man utveckla och tillgängliggöra vattenrummet så att upplevelsen från sjösidan förstärker stadens karaktärer? Kan man erbjuda möjligheten att lära känna staden från vattnet? Kan Kalmars vattenvägar vara en närmiljö för alla? 2013 annonserade kommunen efter en landskapsarkitekt-studerande för ett sådant examensarbete.

1.2 Målformulering

Min utgångspunkt är att närheten till rekreativa miljöer i form av gröna och blå strukturer i städer är betydelsefullt i vårt allt mer prestationsinriktade samhälle. Därför valde jag ett i Kalmar centralt beläget vattenrum för att i en fallstudie undersöka möjligheten att införliva vattenrummet i stadslivet. Vattenrummet utgör en möjlighet att locka människor genom dess flexibla och variationsrika natur. Studieområdet har en god utvecklingspotential och är aktuell att undersöka i och med att det ligger mitt emellan två bostadsutvecklingsområden.

Syftet med arbetet är att, med ett exempel i Kalmar, vidga synsättet kring gestaltning av vattennära miljöer och vattenrum samt att undersöka hur man kan tillgängliggöra vattenrummet i stadslivet. Detta genom att i en fallstudie ta avstamp från etablerade teorier, införliva relevanta analysmetoder och genom gestaltning undersöka möjligheterna att öka närheten till vattenrummet och överbrygga barriären som vattenrummets kanter ofta utgör för de som befinner sig i vattenrummet. Arbetet utmynnar i ett gestaltungs-förslag för vattenrummet Fredriksskanskanalen mellan Fredriksskansbron och Ängöbron. Detta för att visa hur Kalmars vattenrum kan utvecklas som stadsrum med bättre förutsättningar för ett ökat stadsliv.

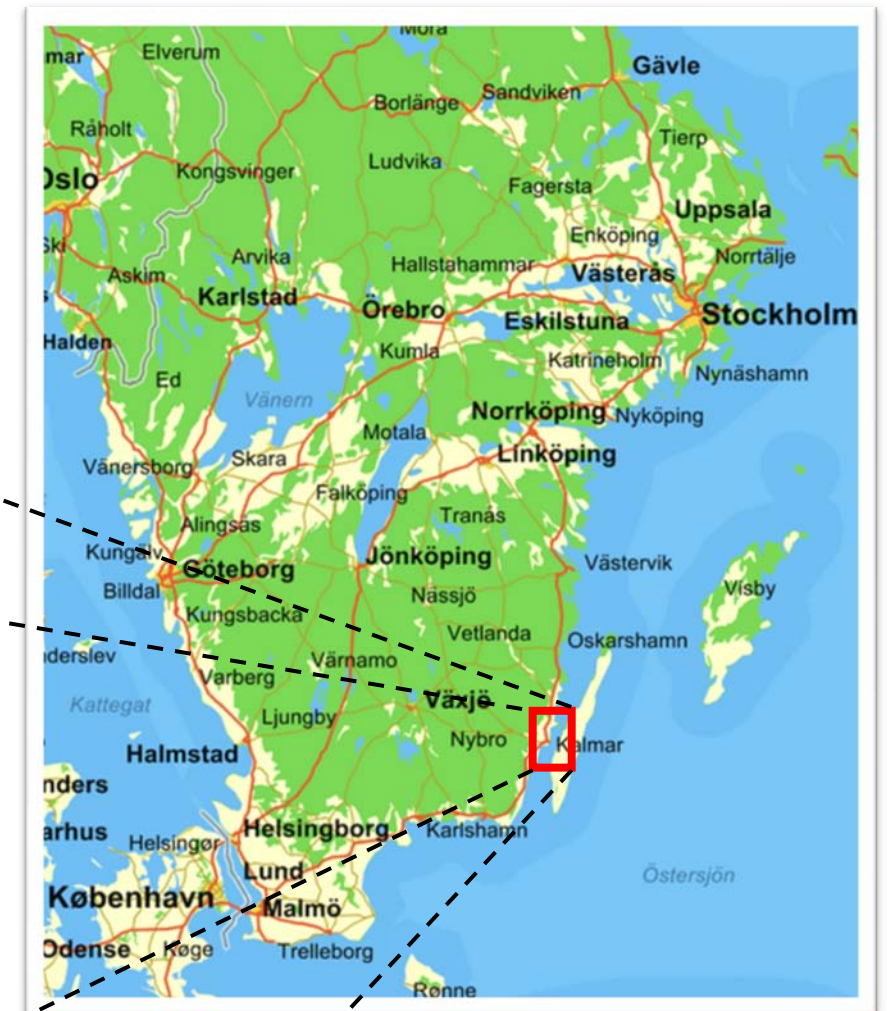
¹ Staffan Lindholm Stadsarkitekt Kalmar kommun, möte den 2 okt 2013

² Torsten Kellander, ledare Kalmar kanotklubb, Utomhuspedagog, SLU Movium, Torslunda försöksstation, 2013

1.3 Avgränsning och målgrupper

Arbetet omfattar ett gestaltungsförslag med inventering, analys, program och gestaltning för en del av Kalmars stadsnära vatten. Geografiskt avgränsades studien till Fredriksskanskanalen och del av Malmfjärden med angränsande strandområden mellan Fredriksskansbron och Ängöbron. Studieområdet valdes på grund av sitt centrala, stadsnära läge men även på grund av att områdets gestaltning är aktuellt eftersom vattenrummet är lokaliserat mellan två bostadsutvecklingsområden, Fredriksskans och norra Kvarnholmen. Gestaltningen utfördes som ett idéförslag och har inte detaljprojekterats.

Arbetet riktar sig till de som studerar eller är yrkesverksamma inom landskapsarkitektur och/eller är involverade i samhällsplanering och/eller samhällsbyggnad. Examensarbetet påbörjades under höstterminen 2013 på halvfart för att pausas under 2014 och färdigställas under vårterminen 2015.

Läsguide till orienteringskartor: Orienteringskartan längst till vänster visar studieområdets geografiska läge, inrutat i centrala Kalmar. Den kartan motsvarar rutan i den mittersta orienteringskartan för regionen som i sin tur motsvarar rutan på orienteringskartan längst till höger för södra Sverige.

Källa: Eniro/© Lantmäteriet, i2012/901

2. Metod

Examensarbetet är en fallstudie. Rolf Johansson beskriver i skriften Nordisk arkitekturforskning (2002, ss. 19-20) fallstudiemetoden som en metod där forskning och praktik knyts samman. Fallet i sig menar han kan vara en gestaltning eller användningen av den men även en kombination av dessa. Johansson menar att angreppssättet syftar till att både förklara och förstå fallet i sitt sammanhang och därför bör innehålla så många relevanta infallsvinklar som möjligt. För att kunna förklara och förstå studieområdet i sitt sammanhang, som Johansson beskriver, och göra en gestaltning för ombyggnad av platsen valde jag ett antal olika metoder. De olika metoderna beskrivs först översiktligt för att sedan beskrivas mer utförligt var för sig. Jag genomförde de för landskapsarkitekten traditionella stegen i gestaltungsprocessen med inventering av platsens fysiska förutsättningar, analyser av den fysiska miljön, samt program och gestaltning.

Alan Bryman (2011 ss. 73-75) poängterar att fallstudien enbart bör benämnas som en sådan om fallet i sig utgör det primära intresset. Den här fallstudien berör enbart ett geografiskt område i Kalmar där det primära intresset utgörs av platsen vilket stämmer väl överens med Brymans definition av begreppet. Jag behandlade inte alla Kalmars vattenrum generellt utan endast en del av det. För att gestaltningen skulle gå i linje med kommunens planering och fungera med kringliggande pågående projekt inventerades omgivningarna kring studieområdet och deras framtida planerade markanvändning. Detta genom att i litteraturgenomgången ta del av Kalmars översiktsplan och fördjupade översiktsplan. Eftersom detaljplanerna för dessa områden var under framtagande kompletterades litteraturgenomgången med personkontakter som bidrog med information kring aktuellt planeringsarbete. Litteraturgenomgången syftade även till att förklara viktiga begrepp, skapa en förståelse för vad god gestaltning är och varför vatten är viktigt i stadsrummet. Här använde jag mig av författare som har något att säga om den fysiska miljön och hur den påverkar oss människor.

Johansson (2002, ss. 19-20) menar att fallet måste ses som en fungerande, komplex helhet där arbetssättet måste vara flexibelt och utvecklas under arbetets gång för att kunna studeras i sitt sammanhang. Detta eftersom man på förhand inte kan veta vilka aspekter som är de avgörande för helheten. Med stöd i Johanssons ord om

så många infallsvinklar som möjligt letade jag efter andra, nya, sätt att inventera och analysera platsen på. Parallellt med inventeringen gjordes en observation från vattenytan där jag tillsammans med Kalmar kanotklubb tog mig ut på vattnet för att uppleva och analysera hela vattenrummet vilket inte är möjligt enbart från land. Det gav även möjligheten att se på de delar som går att nå från land men ur en annan synvinkel och med andra förutsättningar. Platsanalyser gjordes också där studieområdets olika element identifierades tillsammans med en analys utifrån kriterierna för en god gestaltning som var ett av litteraturgenomgångens resultat. Analyserna gjordes såväl med dagens förutsättningar som med hänsyn till de intilliggande utvecklingsområdenas planerade utveckling.

Litteraturgenomgången tillsammans med resultatet av analyserna och observationen från vattenytan sammanfattades i programpunkter med tillhörande programplan för studieområdets önskade utveckling. Programpunkterna med programplan lade därefter grunden för det idéförslag som presenteras. Där framgick bland annat hur studiebesöken vid referensprojekten påverkade gestaltningen.

2.1 Litteraturgenomgång

Jag utgick ifrån Gehls (2010) och Kaplan et al:s (1998) teorier om den fysiska miljön och dess påverkan på människan eftersom de har något att säga om den fysiska miljön. Kaplan et al:s teorier som betonar vikten av natur stärker Gehls teorier om platsers beskaffenhet och människors aktiviteter. Jag sökte framförallt efter teorier med koppling till vatten när jag läste Kaplan et al. När jag studerade Gehls teorier sökte jag speciellt efter hur han anser att en god gestaltning bör vara. För att få en mer lokal förankring, anpassad till fysisk planering i Sverige och Kalmar kommun använde jag mig av Boverkets råd om bostadsnära natur samt Kalmar kommuns översiktsplan och fördjupad översiktsplan för Kvarnholmen med omgivande vattenrum. Min önskan var att arbetet skulle resultera i en rimlig gestaltning i linje med kommunens planering för att kunna vara användbar även i praktiken. För att åstadkomma det var en insikt i kommunens arbete en nödvändighet. För att få ett historiskt perspektiv studerade jag även kulturhistoriska utredningar publicerade av Kalmar läns museum. Under litteraturgenomgången av

de lokala publikationerna utgick jag ifrån det geografiska området och avstod från kapitel som inte berörde innerstaden.

2.2 Personkontakter

Arbetet annonserades av Kalmar kommun där Hanna Olsson, landskapsarkitekt/planarkitekt och Staffan Lindholm, stadsarkitekt var mina kontaktpersoner under arbetet. Kontakten med dem skedde dels genom fysiska möten men även genom e-post och telefon. Lindholm och Olsson hänvisade mig till sina medarbetare Björn Carlswärd, planchef och Erik Mejer, planeringsarkitekt för aktuell information om visionerna för markanvändningen kring studieområdet eftersom detaljplanerna där var under framtagande. Personkontakten med Carlswärd och Mejer togs främst över telefon men också, till viss del över e-post.

Torsten Kellander var med och initierade examensarbetet på kommunen och var under hela arbetets gång behjälplig med goda idéer och fungerade som en länk mellan mig och paddlarna på kanotklubben. Jag träffade Kellander under två paddlingstillfällen och förde dialog med honom via telefon och e-post ett otal gånger. Mer om kontakten med paddlarna framgår under nästa rubrik.

2.3 Observation från vattenytan

Eftersom det inte fanns så mycket teoretiskt underlag om att befinna sig på vattnet i det stadsnära vattenrummet, kopplat till samhällsbyggnad, kompletterade jag Gehls och Kaplan et al:s teorier, som väl beskriver förutsättningarna på land, med att göra egna studier. Därför tog jag kontakt med den grupp i Kalmar som i första hand använder vattenrummet ute på vattnet, det vill säga kanotpaddlare. Kellander visade stort eget intresse för arbetet och underlättade min kontakt med kanotklubben genom att uppmana dem till att lämna synpunkter och idéer kring Kalmars vattenvägar.

Jag gjorde en observation från vattenytan genom att delta på kanotklubbens paddlingar för att få prova en ny infallsvinkel och själv uppleva sportens möjligheter att använda vattenrummet. Det gav mig chansen att tala med paddlare om de begränsningar som de upplever i stadsmiljön och ta del av de utvecklingsidéer som fanns hos dem. Under paddlingen med klubben annonserades min när-

varo och deltagarna uppmuntrades att tala med mig om alla idéer, stort som smått. Flera synpunkter tillkom efter paddlingen.

2.4 Gestaltningsprocessen

Gestaltningsprocessen bestod av tre steg; inventering, analys samt program och gestaltning.

2.4.1 Inventering

Jag besökte studieområdet vid ett otal tillfällen under tiden för arbetet för att få en så rättvisande bild som möjligt. Tack vare den långa projekttiden fick jag möjlighet att se studieområdet under alla årstider vardagar såväl som helger. Jag var där under kontorens arbetstid men även efter stängningstid i både solsken och regn. Vid inventeringen av studieområdet tittade jag på vilka material som fanns på platsen, i vilket skick de var i, tillgång till sittplatser, vegetation, topografi, vyer och landmärken. För att underlätta för mitt minne tog jag ett flertal fotografier och anteckningar i form av noteringar och skisser. Utöver de mer strukturerade platsbesöken gjorde jag även ett besök med kanot för att få se studieområdet från en annan infallsvinkel, vilket tidigare beskrevs under observation från vattenytan. Jag inventerade också de angränsande omgivningarna samt deras planerade markanvändning genom personkontakter. Anledningen var min önskan om att förstå platsens komplexa sammanhang och därmed få förutsättningarna för att ge platsen en gestaltning robust nog att även klara framtidens behov.

2.4.2 Analys

För analyser av studieområdet använde jag mig av Jan Gehls kriterier för fotgängarens skydd, bekvämlighet och nöje som förklaras närmare under god gestaltning i litteraturgenomgången. Analysen med Gehls kriterier, anser jag, gav en uppfattning om vad som saknas och vad studieområdet redan idag kan erbjuda besökaren. Jag kombinerade den analysen med en analysmetod inspirerad av Kevin Lynch (1960, ss. 46-83). Den analysen baseras på en identifiering av olika element där varje elements egenskaper och placering är viktig för att skapa en uppfattning om hur staden, eller i detta fall området, fungerar som helhet. Elementen som Lynch delar in staden i består av stråk och vägar, kanter /barriärer, områden, knutpunkter och landmärken. I analysen vävde jag samman Lynch element för att få områdets förutsättningar som en helhet i grova drag tillsammans med Gehls kriterier för att nå ner till detaljerna och den mänskliga skalan.

2.4.3 Program och gestaltning

För att ta fram programpunkter, programplan och slutligen en gestaltning av platsen utgick jag ifrån litteraturgenomgången. Det vill säga vad stadsliv är och hur man genererar stadsliv, vad en god gestaltning är och vad jag menar med närhet till vattenrummet och vattnets betydelse. Här sammanstrålade mina reflektioner från observationen från vattenytan och inventeringen av områdets omgivningar med analyserna utifrån Gehls kriterier och Lynchs element i programpunkter för att kunna föreslå lösningar på de identifierade problemen och bristerna men också kunna förvalta de tillgångar och styrkor som finns på platsen. Utifrån programpunkterna och programplanen tog jag fram en gestaltning för vattenrummet. Här framgår även hur mina studiebesök vid referensprojekten i Köpenhamn och Uppsala inspirerade till förslaget.

3. Litteraturgenomgång

Fallstudien tar avstamp i litteraturgenomgången där viktiga begrepp och vattnets betydelse poängteras.

3.1 Stadsliv

I Kalmars fördjupade översiktsplan för Kvarnholmen med omgivande vattenrum (2011, s. 6) beskrivs vikten av ett ökat stadsliv. Kalmar kommun menar att "ett ökat stadsliv ger en förstärkt integration mellan människor, en tryggare stad och en stad där människor möts som jämlikar och alla är lika välkomna". Vidare menar kommunen (2011, s.45) att människors "lust att vistas i stadsrummet är avgörande för om en stad ska uppfattas levande". Det är viktigt att stadsmiljön har lugna trafikflöden och inbjuder till vistelse och möten. Även Kalmar kommun har inspirerats av Jan Gehl när de påpekar att stadslivet är en positiv spiral där mänsklig närvaro genererar mer mänsklig närvaro. Jan Gehl (2010, ss. 63-74) menar att stadsliv är en självförstärkande process. Ju mer mänsklig aktivitet i stadsrummet desto mer vill man vara i stadsrummet. "Något händer eftersom något händer eftersom något..." En livlig stad sänder välkomnande signaler med ett löfte om socialt utbyte. Gehl påpekar dock att stadsliv inte handlar om kvantitet utan om kvalitet. Om stadsrummet upplevs inbjudande och populärt så ökar intresset för att vistas där. I fallstudien utgick jag från Gehls definition av stadsliv. Han menar att stadsliv är all mänsklig aktivitet i stadsrummet och att stadslivet behöver en variation och en komplexitet där olika aktiviteter, *nödvändiga*, *rekreativa* och *sociala* blandas (ibid.). Jag såg en vinst i att ta med de olika typerna av aktiviteter, som Gehl listar, i arbetet eftersom den infallsvinkeln gjorde det lättare att se stadslivet som en helhet och i slutänden även skapa bra miljöer med en god gestaltning som både är funktionella, rekreativa och sociala.

Med nödvändiga aktiviteter menar Gehl (2010, ss. 19-22) vardagsaktiviteter som att gå till arbetet, vänta på bussen, eller gå till bankomaten etc. Detta är aktiviteter som äger rum oavsett årstid, väder eller hur den fysiska miljön är utformad. Rekreativa aktiviteter är i princip motsatsen till de nödvändiga. Det är aktiviteter som endast företas om lusten till aktiviteten finns och om tiden och den fysiska miljön tillåter det. Exempel kan vara att ta en promenad eller sträcka ut sig i solen en stund. De sociala aktiviteterna är främst beroende av samvaron med andra människor och kan till exempel

utgöras av samtal, lek eller fysisk aktivitet. De tidigare nämnda aktiviteterna gynnar den sociala aktiviteten samtidigt som förhållandet till den fysiska miljön varken är lika viktig som för den rekreativa aktiviteten eller lika oviktig som för den nödvändiga (ibid.).

En annan aspekt som Gehl (2010, ss. 63-72) belyser är tidsaspekten. När vi promenerar i en stad så upplever vi det stadsliv som pågår på ett visuellt avstånd på cirka 100 m. Det vi upplever som stadsliv är helt bundet till hur lång tid som brukaren nyttjar stadsrummet. Många människor som passerar i ett raskt tempo upplevs mindre som stadsliv än ett mindre antal människor som uppehåller sig längre tid på samma plats. Min reflektion kring tidsaspekt och avstånd är att upplevt stadsliv är så mycket viktigare än det faktiska antalet aktiviteter som pågår i stadsrummet. Det är ju upplevelsen som ligger till grund för hur människan uppfattar miljön inte den statistiska siffran på antalet aktiviteter. Därför eftersträvade jag det upplevda stadslivet i fallstudien.

3.2 Stadsrum

I Kalmars fördjupade översiktsplan för Kvarnholmen med omgivande vattenrum (2011, ss. 20, 42) definieras stadsrummet som "alla de mellanrum där människor kan mötas och röra sig i en stad". Kommunen anser att stadsrum är platser med skiftande karaktär. De behöver inte bara handla om hårdgjorda torg eller gator utan kan också omfatta parker eller strandpromenader. Kommunen framhåller att platser som upplevs som trivsamma har en stor rumslighet med en mänsklig skala och ett befintligt stadsliv. Kommunen noterar i den fördjupade översiktsplanen (2011, s.42) att det råder en brist på välfungerande stadsrum intill vatten centralt i Kalmar. De som finns idag, menar kommunen, är avskurna från de övriga stadsrummen av trafikleder eller så domineras de av parkeringsplatser. I en del fall är de även inhägnade.

3.3 God gestaltning

Jan Gehl (2010, ss. 63-74) belyser vikten av att koncentrera människor på mindre platser när vi förväntar oss att ett begränsat antal människor kommer att använda platsen. Detta för att lyckas med förutsättningarna för att skapa det livliga och positiva stadslivet som vi eftersträvar. Det vanligaste felet vi gör, enligt Gehl,

när vi planerar nya stadsrum, är att sprida ut människor över en för stor yta så att de upplever platsen som folktom och ointressant. Gehls viktigaste nyckelord för att uppmuntra stadslivet i en stad är att skapa kompakta, direkta och logiska vägar, platser som är blygsamma i storlek och en tydlig hierarki där det är lätt att avgöra vilka utrymmen som är de viktigaste. Med detta sagt menar inte Gehl att en hög byggnadstäthet är lösningen för att få ett aktivt stadsliv. Det viktiga är att det finns bra och inbjudande stadsrum med en god gestaltning. Gehl menar att stadslivet, om människor rör sig och vistas i staden, helt är en fråga om hur man bjuder in människor till stadsrummet. Med en god gestaltning ökar stadslivet, det vill säga användandet av stadsrummet (Gehl, 2010, ss. 16-17). Vad är då god gestaltning enligt Gehl? I sin senaste bok *Cities for People* (2010, ss.238-239) listar han tolv kriterier för en miljö med god kvalitet för fotgängare. Dessa har han delat upp i tre grupper. En som behandlar fotgängarnas skydd, en för bekvämlighet och en för nöje.

Gruppen med kriterier för skydd har tre olika kriterier (Gehl 2010, ss. 238-239) För en god gestaltning bör platsen ha ett *skydd mot trafik och risk för olyckor*, man måste kunna känna att man inte riskerar att bli påkörd. Det bör även finnas ett *skydd mot våld och kriminalitet*. Trygghetskänslan stärks bäst om platsen har en livlig offentlig sfär där många människor vistas och det finns fler "ögon på gatan". Ett sätt att öka antalet användare av platsen är att platsen har olika överlappande funktioner. Platsen måste kännas trygg både dag och natt vilket gör att en bra belysning är viktig. Det tredje kriteriet är att platsen bör ha ett *skydd mot obehaglig sensorisk upplevelse*. Det vill säga ett skydd mot vind, regn eller snö, kyla eller hetta men också mot föroreningar, damm, buller eller bländning från till exempel bilar.

Mina reflektioner kring skydd mot våld och kriminalitet rör att det handlar om upplevd trygghet. Utan upplevd trygghet minskar även den faktiska säkerheten genom att färre vistas på platsen. Men jag vill hävda att en upplevd trygg plats inte nödvändigtvis är säker. I gestaltningen fokuserade jag på att åstadkomma upplevd trygghet genom belysning och överblickbarhet.

För fotgängarens bekvämlighet listar Gehl (2010, ss.238-239) sex olika kriterier. Det måste finnas *möjlighet för promenader* med utrymme som tillåter detta utan hinder och med ett ytmaterial som medför en god tillgänglighet för alla. Intressanta fasader bidrar dessutom till att öka intresset för promenader. Platsen måste ge *möjligheter till att stanna upp och stå*. Kanter kan fungera bra som attraktiva platser att stå vid och finns möjligheten till stöd att hänga på, ökar intresset för att stanna ytterligare. *Möjlighet att sitta* med avsedda zoner för sittande där man har dragit nytta av fördelar som siktstråk, solinstrålning och möjligheten att iaktta andra människor. Bra platser med bänkar för vila är avgörande. Gehl (2010, s. 23) väljer att citera en över 1000 år gammal Isländsk dikt från Hávamál, ”man is man´s greatest joy”. Det menar han beskriver människans glädje och lockelse i att intressera sig för andra människor på ett träffande sätt. Intresset för en att vistas på en plats ökar betydligt om fler redan vistas där.

Vidare menar Gehl (2010, ss.238-239) att *människans behov av att se måste tillgodoses* med rimliga synavstånd, obehindrade siktlinjer, intressanta utblickar samt ljussättning under dygnets mörka timmar. Platsen måste ha förutsättningar för att *människor ska kunna föra ett samtal*, det vill säga låga bullernivåer och möbler som skapar goda samtalsplatser. En god plats *bjuder in till kreativitet, fysisk aktivitet lek och träning* oavsett tid på dygnet eller året.

Att skapa en bra plats, reflekterade jag, handlar om att skapa en flexibel yta med flera olika intilliggande eller överlappande funktioner. Att hålla liv i gestaltningen under hela året är en utmaning i vårt kalla klimat. Den uppvärmda liggande skulpturen, Jona, som är placerad intill Fyrisån i Uppsala är ett gott exempel där man har lyckats behålla platsens attraktivitet under hela året. I gestaltningen föreslås en lämplig plats för en uppvärmd bänk. Men det är främst genom belysning som platsens attraktivitet under året och dygnets mörkare timmar föreslås öka.

Gehl (2010, ss.238-239)listar tre olika kriterier för fotgängarens nöje. Han menar att den *mänskliga skalan* är viktig, att byggnader och utrymmen är designade anpassat till människan som går till fots. *Möjligheten att njuta av de positiva aspekterna av vårt klimat* med sol eller skugga, värme eller svalka eller kunna känna vindbris en mot huden. Slutligen betonar Gehl vikten av att kunna *njuta av positiva sensoriska upplevelser* som bra design och detaljer, goda materialval, fin utsikt samt träd, växter och vatten.

Mina tankar kring fotgängarens nöje rör sig om sinnenas upplevelse. Om gestaltningen kan tydliggöra de positiva sensoriska upplevelserna och minska upplevelsen av de negativa så borde det vara en god gestaltning. Ett vajande gräs i vinden kan till exempel förstärka känslan av brisen samtidigt som de prasslande stråna förminskar upplevelsen av den passerande bilen. I gestaltningen fokuserade jag på den mänskliga skalan genom att öka platsens komplexitet samt att öka den positiva sensoriska upplevelsen genom en omtanke i material- och växtval.

3.4 Nåbarhet till vattenrummet

I Boverkets publikation Bostadsnära natur (2007, ss. 7, 14) belyses betydelsen av natur och grönska nära bostaden. Det menas att nåbarheten till naturen är avgörande för en hållbar stadsutveckling. Nåbarheten står för att naturen finns lättåtkomlig och inom gångavstånd, det vill säga inom 300m från bostaden, och att naturen har visuellt synliga ingångar. Den bostadsnära naturen är extra viktig för de som inte tar sig så långt på kort tid. Till exempel barn, funktionsnedsatta, äldre och sjuka. Bland de som använder den bostadsnära naturen frekvent finns även hundägaren. En natur med hög kvalitet, enligt Boverket, ska vara tillgänglig för ”alla oavsett kön, etnicitet, funktionshinder, socioekonomisk status och ålder”. I arbetet använde jag begreppet nåbarhet i ett mer generellt perspektiv, skilt ifrån begreppet tillgänglighet. Vid tillfällen där tillgänglighetsanpassningar avsågs användes istället begreppet tillgänglighet som är mer brukligt i sådana sammanhang.

I Kalmars översiktsplan (Kalmar kommun, 2012, s. 101) beskrivs hur Kalmars expansion begränsas av sundet, flygplatsen och kultur- och jordbrukslandskapet. På grund av detta och att man arbetar för ett hållbart och blandat stadsbyggande eftersträvas att Kalmar växer genom förtätning. Kalmar kommun menar att en tätare stad är en mer koncentrerad stad där gång, cykel och kollektivtrafik gynnas, stadslivet ökar och man uppnår en högre livskvalitet. En effektiviserad användning av staden där en blandad struktur, med boende och verksamhet, håller staden levande under hela dygnet. Kommunen har följaktligen tagit fasta på Gehls teorier om att koncentrera människor på mindre yta. Vidare poängterar Gehl (2010, ss. 63-74) att en hög byggnadstäthet inte är lösningen för att få ett aktivt stadsliv utan att det finns ett bra och inbjudande stadsrum med en god gestaltning. En utveckling genom förtätning, som Kalmar kommun beskriver, menar Boverket (2007, s. 9) riskerar att minska de grönområden som finns och dessutom bygga upp barriärer som

hindrar människor från att utnyttja dem. Då är faktiska och upplevda ingångar till naturen viktiga för att göra den nåbar för stadens invånare. Min reflektion är att kommunen förenklat verkligheten när de har skrivit om den täta stadens vinster. Jag tror precis som kommunen att en tät stad med ett varierat utbud kan ge stora vinster, men tillsammans med en god gestaltning. Med en god gestaltning kan riskerna med den täta staden, som Boverket nämner, undvikas. Boverket (2007, s. 43) menar att nåbarhet också har med information och kunskap att göra. I dagens samhälle har inte naturen en lika självklar roll i våra liv längre, även om vi fortfarande är beroende av den. Idag finns ett behov av att marknadsföra naturen för att locka ut människor i den. Att människor känner sig stimulerade och välkomna i den natur som finns i stadsmiljön är avgörande för om området kommer att användas eller inte. Men enbart information är inte tillräckligt. En kombination av information och fysiska åtgärder är nödvändigt.

En natur som är väl integrerad med staden, med en god nåbarhet och hög kvalitet, avseende storlek, innehåll och värden, menar Boverket (2007, ss. 10-14, 33-34, 60), kan bidra till en hållbar tillväxt och ökad välfärd. Boverket betonar att begreppet natur utöver grönska också innefattar vattnet, stranden och djurlivet. Natur- och vattennära lägen höjer statusen på bostäder och gör företagens tomter mer attraktiva, eftersom grönområden nära vatten har särskilt stora upplevelsevärden. Begreppet nåbarhet är centralt för mitt arbete och jag reflekterar speciellt över vikten att integrera naturen med staden.

3.5 Vattnets betydelse i stadsrummet

Här redogörs för naturens restorativa effekter på människan och vårt behov av den. Därefter beskrivs hur människan kan tillgoda sig de restorativa effekterna genom teorier om riktad uppmärksamhet och fascination.

Boverket (2007, s.11) menar att tystnad och ro kan vara naturens största kvaliteter. I en stad där lugna platser kan störas av buller från trafik kan nåbarheten till vattenrummet möjliggöra nya platser för den typen av rekreation. Boverket (2007, ss. 17,25) resonerar vidare att forskning visar på att naturen har restorativa effekter. Med det menas att naturen har en återuppbyggande förmåga, där vistelse i natur ger människor vila och återhämtning. Naturen motverkar stress och ökar kreativiteten hos dem som vistas i den. Utöver naturens positiva effekter på stress visar forskningen på för-

bättrad motorik och koncentrationsförmåga hos barn som får leka i natur. För att ett område ska kunna användas som plats för återhämtning och upplevas som ostört och tyst krävs det en viss storlek på området och att det ligger skyddat ifrån trafik och andra bullerkällor. Min övertygelse är att om man kan säkra en närbarhet till att ta sig ut på Kalmars vattenrum har man skapat ett nytt stadsrum med restaurativa förutsättningar i direkt anslutning till stadens mer pulserande stadsliv, vilket skulle vara av stort värde för folkhälsan.

I boken *With People in mind* beskriver Kaplan et al. (1998, ss. 16-18) att människans informationsintag sker genom riktad uppmärksamhet och fascination. Med begreppet riktad uppmärksamheten menas den energikrävande uppmärksamhet som människan använder vid koncentrationskrävande arbeten. Med begreppet fascination menas det informationsintag som sker i enkla miljöer och som sker spontant. Fascination kräver endast lite energi och främst lugn fascination anses av författarna ha stora återhämtande egenskaper. Naturens lugnande effekter beror enligt författarna på att den skapar en fascination som tränger bort den riktade uppmärksamheten. Kaplan et al. (1998, ss.67-74) beskriver hur vatten kan ge en lugn fascination. Vila och återhämtning ett stort behov i dagens samhälle där många människor lider av mental trötthet, minskad koncentrationsförmåga och lättretlighet. Med lugn fascination menar författarna är en slags distraktion som inte helt dominerar besökarens tankar utan tillåter att tankarna vandrar i andra riktningar. Det finns många platser i naturen som har kapacitet att framkalla lugn fascination. Platsens ljud, färg och form kan framkalla lugn fascination och behöver inte vara mer intensiv än snö som faller eller en vattendroppes gnistrande i solen. Lugn fascination kan även framkallas av aktiviteter, till exempel som att fiska, paddla kanot eller promenera. För att tillhandahålla lugn fascination kan man till exempel placera ut bänkar på strategiska platser vid strandkanten eller gångbroar som tillåter att man ser ut över strömmen nedanför. Också korta uppehåll i natur kan ge restaurativa effekter. Naturen kan också ge känslan av att träda in i en annan värld, bort från vardagens stress och rutiner vilket författarna menar bidrar till återhämtningen. Studier visar (Kaplan et al. 1998, ss.67-74) att människor som har vistats i naturen har bättre koncentrationsförmåga. För att få de restaurativa vinsterna av sin naturvistelse krävs det att platsen känns så trygg att besökaren kan absorberas av upplevelsen av miljön utan att känna sig utsatt.

Lugn fascination i botaniska trädgården, Köpenhamn 2013

Min reflektion var att mycket av det Kaplan et al. säger är detsamma som tidigare författare redan har nämnt. Exempelvis är nödvändigheten av känslan av trygghet som Kaplan et al. betonar, något som även Jan Gehl tar upp i kriterierna för skydd för en god miljö för fotgängare. Teorin om riktad uppmärksamhet och lugn fascination stärker naturens och vattnets betydelse genom att förklara varför naturen är viktig för människan. Svaret på varför är ofta det vi behöver för att känna en mening i det vi presterar, vilket självklart gäller även i detta fall.

Summering av litteraturgenomgången

Från litteraturgenomgången tog jag med Jan Gehls definition av stadsliv, där han menar att *all mänsklig aktivitet i stadsrummet är stadsliv*, samt hans tankar kring att stadslivet är en självförstärkande process. Tidsaspekten för hur vi upplever stadsliv påverkade arbetet, det vill säga hur länge vi vistas på samma plats samt att vi upplever det stadsliv som pågår inom ett visuellt avstånd på 100 m. För begreppet stadsrum använde jag Kalmar kommuns definition där stadsrummet är *alla de mellanrum där människor kan mötas och röra sig i en stad*. I såväl analyserna som gestaltningen använde jag Gehls kriterier för en miljö med god

kvalité för fotgängaren. Även Gehls tankar kring vikten av att koncentrera människor på mindre ytor, för att öka det upplevda stadslivet, har tagits med vidare i arbetet. Jag reflekterade kring att Gehls teorier främst är utformade för att användas i urbana miljöer som gaturum. Min slutsats var att utgångspunkterna kring människans beteende och upplevelseförmåga ändå är densamma oavsett platsens beskaffenhet. Därför ansåg jag att Gehls teorier även kan användas på grönskande och mer naturlika platser.

Jag beaktade vikten av närbarhet till vattenrummet som Boverket betonar för att människorna i staden ska få tillgång till de restaurativa effekterna som naturen ger. *Närbarhet till vattenrummet står för att naturen finns lättåtkomlig och att naturen har visuellt synliga ingångar*. Vattnets betydelse i stadsrummet utgörs främst av dess restaurativa effekter på människan som beskrivs genom Kaplan et al:s begrepp om riktad uppmärksamhet och fascination. Kaplan et al. ger dessutom ett antal handfasta råd om hur man kan tillhandahålla lugn fascination som jag tog med mig i arbetet. Exempelvis att placera bänkar på strategiska platser, att anlägga en gångbro med möjlighet att se ut över vattnet, öka förutsättningarna för fysisk aktivitet som även det kan skapa lugn fascination och genom att utgå ifrån våra sinnen med till exempel dofter och ljud.

4. Inventering

4.1 Beskrivning av omgivningar

Här beskrivs de angränsande omgivningarna samt deras planerade utveckling. Omgivningarna indelas efter vädersträck utifrån studieområdet. I nordväst finner vi Fredriksskans utvecklingsområde, i nordöst Ängö och Varvsholmen samt i söder norra Kvarnholmens utvecklingsområde. Till höger visas en orienteringsplan över studieområdet med omgivning.

4.1.1 Nordväst om studieområdet

2011 tog kommunfullmäktige beslut om att Fredriksskansområdet främst skulle användas för friidrott och skolidrott men också för universitetsbyggnad och bostäder. I dagsläget pågår ett detaljplanearbete för området. Björn Carlswärd³ menar att det finns ytor som är möjliga för bebyggelse på Fredriksskansområdet. Fredriksskans har tidigare aldrig varit bebyggt och ligger på bara 1-1,5m över havet. I Kalmar finns beslut på att inga byggnader får uppföras med en golvhöjd under 2,5-3m över havet. Gradänger planeras för att ta upp nivåskillnader mellan bostäder och idrottsytor. Därmed kan de befintliga markhöjderna möta Malmfjärden och en del ytor tillåtas att översvämmas. Enligt Carlswärd finns visioner om att bebygga fotbollsplanen närmast Rävspelet med bostäder. Rävspelet och Kärringalåret ska bevaras som grönområden. Carlswärd berättar att Fredriksskansgatan byggdes med inspiration hämtad från 30-talets paradgator. Nu finns tankar om att skapa en lugnare stadsgata med fler övergångar för att tillgodose behoven.

Min reflektion kring kommunens planer för byggnation av bostäder på Fredriksskansområdet är att studieområdet och vikten av närhet till Malmfjärden som naturområde ökar på grund av att behovet av bostadsnära natur ökar.

I den kulturhistoriska utredningen för Fredriksskansområdet (Lamke & Olofsson 2011, ss. 110-112) beskrivs anläggandet av Rävspelet på sent 1920-tal, som en insats för att omvandla området till en värdig paradentré till Kvarnholmen. De små lindplantorna i sina strikta rader påminde folket om brädspelet och gav platsen

³ Björn Carlswärd Planchef Kalmar kommun, telefonsamtal den 25 nov 2013

Orienteringsplan över studieområdet med omgivning. Studieområdet är markerat med en röd rektangel. Viktiga shoppingstråk och attraktioner är markerade i magenta med stjärnor och punktade linjer. Blå punktade linjer visar paddlingsbara stråk i vattenrummet. Kartmaterial: Eniro/© Lantmäteriet, i2012/901

namnet Rävspelet. Rävspelet med lindplanteringen i sex rader utgörs av en förhöjd plåt där trädraderna har glesats ur med tiden. Plåtån har en stenskoning mot Fredriksskansgatan med en central trappa samt en lång vall med flera trappor mot kanalen. Vidare beskrivs i utredningen (Lamke & Olofsson 2011, ss. 110-112) att en tillfällig gångbro sammanlänkade norra Kvarnholmen med Rävspelet via Kärringalåret under en stor hant-verksmässa i Kalmar 1947. Detta för att få en attraktiv promenad över kanalen till serveringen som var placerad på Rävspelet.

Carlswärd³ berättar att det har funnits tankar både från politiskt håll och ifrån tjänstemän om en gång- och cykelbro som en förlängning av Östra sjögatan (se inventeringsplan s. 19 för lokalisering) över Fredriksskanskanalen till Kärringalåret, dock finns det inget aktivt projekt som driver frågan. Även Erik Mejer⁴ nämner bron som har diskuterats för ökad närhet till grøn-

⁴ Erik Mejer Planeringsarkitekt Kalmar kommun, telefonsamtal den 29 nov 2013

områdena. Men arbetet med utvecklingsområdena Fredriksskans och norra Kvarnholmen har inte tagit med bron. Det har däremot den fördjupade översiktsplanen (Kalmar kommun 2011, ss. 62,65) där vikten av kopplingar framhålls.

Min reflektion kring parkområdet Rävspelets historia och tankar kring dess utveckling var att här finns höga värden att förvalta och utveckla med intresse för boende och besökare i hela staden. Här finns också en möjlighet att knyta an till platsens historia. Såväl gångbron som serveringen ute på Rävspelet är historiska inslag som jag knöt an till under gestaltningen.

4.1.2 Nordöst om studieområdet

I den fördjupade översiktsplanen (Kalmar kommun, 2011, s. 31) beskrivs Ängöleden som tillkom under 1970-talet för att tåla den ökade trafiken mellan den nybyggda Ölandsbron, invigt 1972, och Kvarnholmen. Erik Mejer⁴ berättar att Ängöbron är i gott skick vilket innebär att inga ombyggnader planeras i dagsläget. Mejer spekulerar kring långsiktiga visioner och menar att man borde öppna upp mer mellan Ängöfjärden och Malmfjärden. I ett sådant framtida scenario bör man eftersträva det gamla brofästet för Ängöbron och ta bort utfyllnadsmassor som hämmar genomströmningen. På så vis förbättras relationen mellan sund och fjärd. Det främsta motivet skulle vara att få bättre vattenkvalitet i Malmfjärden. Idag är vattnet där inte lämpligt att bada i.

Det relativt nybyggda bostadsområdet på Varvsholmen (Jonsson et. al. 2013 s.14), utanför Ängö, har en historia med stark anknytning till vattnet. I slutet av 1600-talet gav Kalmars strategiska läge upphov till att Varvsholmen gjordes till örlogsvarv. Varvsholmen (Lamke & Johannisson 2009, ss. 32-33) omdanades under 2000-talet till ett modernt bostads och kontorsområde.

Mina reflektioner var att Ängöledens stora trafikmängd påverkar studieområdet negativt men i dagsläget inte är aktuellt att omgestalta. Här finns dock goda tankar kring hur man kan förbättra vattenkvaliteten i Malmfjärden och omgestalta Ängöbron när det väl är aktuellt. Det här är ett bra utgångsmaterial för nya frågeställningar som jag har valt att presentera under diskussionsdelen. Både

⁴ Erik Mejer Planeringsarkitekt Kalmar kommun, telefonsamtal den 29 nov 2013

Ängö och Varvsholmen är attraktiva bostadsområden som var viktiga att ta med i beaktande under arbetet med studieområdet eftersom boende där har studieområdet som gång- och cykelanslutning till Kalmars stadskärna på Kvarnholmen.

4.1.3 Söder om studieområdet

Erik Mejer berättar att norra Kvarnholmens utvecklingsområde, som idag består av parkeringsplatser tillhör 1800-tals strukturen som skapades med utfyllnader. Kommunen arbetar med framtagandet av detaljplaner för att kunna exploatera området. Längst mot öster är marken ännu inte detaljplanerad och tills vidare är den tänkta markanvändningen för det kvarteret att bevara parkeringsplatserna, men i en förlängning kan lägre bostäder bli aktuellt även här, menar Mejer. Det har funnits tankar kring att ta bort biltrafik från Södra kanalgatan, men nu är det bestämt att låta den vara kvar tills vidare.

Min reflektion kring kommunens planer för byggnation var att studieområdet ökar i betydelse som bostadsnära natur. Här finns också en tydlig kvartersstruktur där gatornas läge bör styra gestaltningen på studieområdet. Här var det viktigt för mig i mitt arbete att förutse och genom gestaltningen underlätta de framtida rörelseflödena för gående och cyklister.

Rävspelet sedd från Fredriksskansgatan med den lindbevuxna platån. Stenskodd mot Fredriksskansgatan. Mot Fredriksskans utvecklingsområde till vänster och studieområdet till höger utgörs platåkanten av grässlåtar, 2013

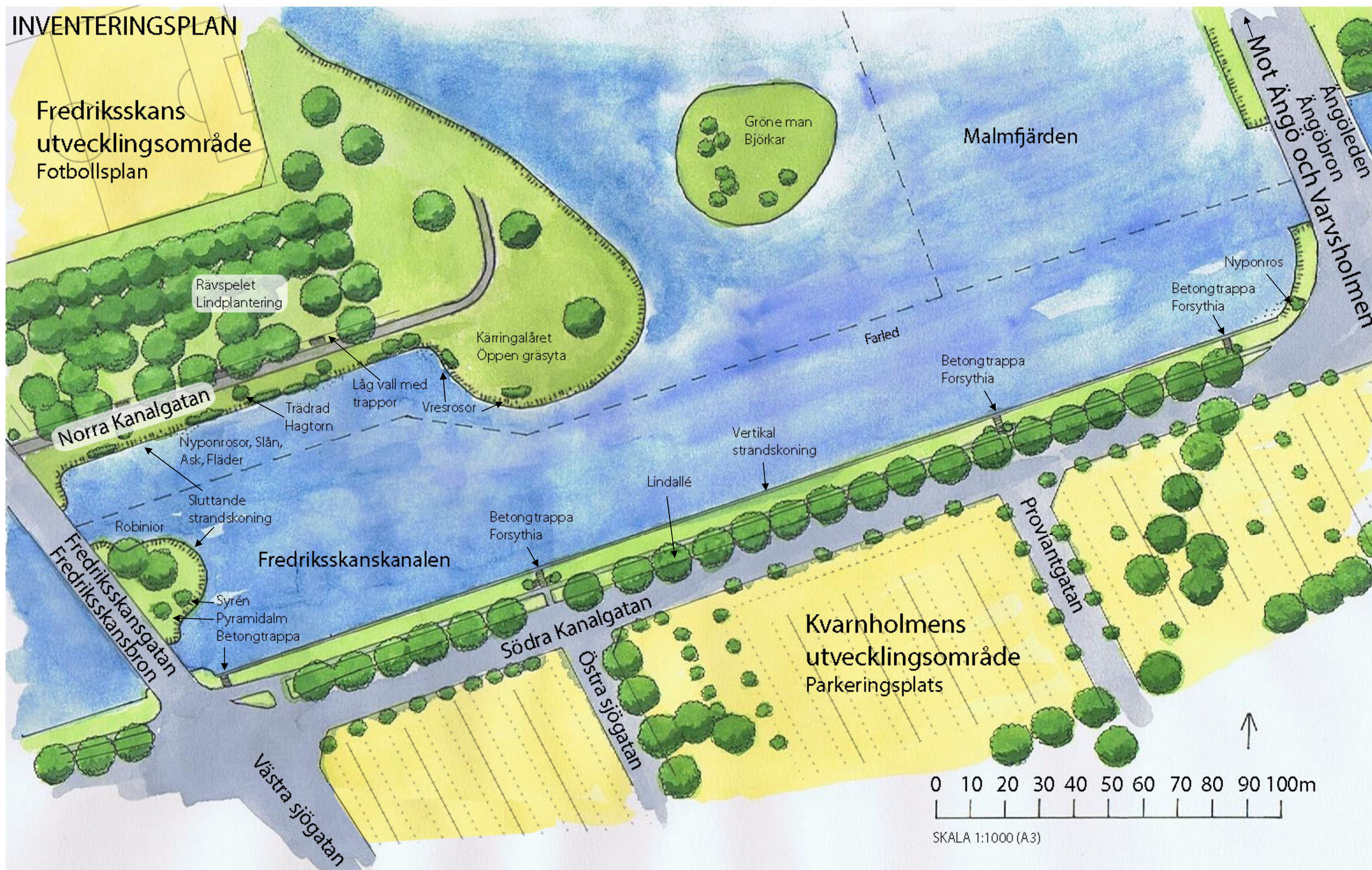
Vy värd att bevara, sedd från Kärringalåret med ön Gröneman centralt i bilden, Ängö i periferin till vänster och Varvsholmen bortanför Ängöbron till höger, 2014

Vy med Ängöbron och landmärket "Läppstiftet" på Varvsholmen i bakgrunden, författaren i förgrunden sedd från studieområdets vattenyta, Kellander, 2013

Vy över Fredriksskansbron sedd från studieområdets vattenyta, Stagneliusskolan skymtar till höger i bilden liksom Rävspelet, Kellander, 2013

Inventeringsplan över studieområdet

4.2 Beskrivning av studieområdet

Här presenteras inventeringen som bygger på mina besök på studieområdet.

Parallellt utmed studieområdets södra sida ligger Södra kanalgatan som kantas av en äldre lindallé. Södra kanalgatan präglas av ett intensivt trafikflöde. Mellan allén och kanalen löper en asfalterad gång- och cykelväg. Övergångställen över Södra kanalgatan finns endast vid de större korsningarna med Fredriksskansgatan i väst och Ängöleden i öst. Ingen belysning finns längs gång- och cykelvägen. Gatubelysningen står på Södra kanalgatans andra sida. Längs sträckan finns en granittrappa i gott skick i Östra sjöгатans förlängning samt flera trappor i kalksten och betong i varierande behov av underhåll som leder ner till en smal asfalterad remsa precis intill kanalkanten i granit. Trapporna är i flera fall övervuxna av de forsythiabuskar som har planterats för att rama in dem. Asfalten längs kanalkanten är ojämn med sättningar, sprickor och på många ställen helt gräsövervuxen och i stort behov av underhåll. Grässlätten mellan gång- och cykelvägen och den asfalterade gången intill strandskoningen tar upp en höjdskillnad på cirka 100-130 cm. Kanalkanten är en vertikal strandskoning med granitblock som man ofta ser i hamnar och längs kanaler. Vid normalt vattenstånd uppskattas höjdskillnaden mellan vattenytan och kanalkanten till cirka 70 cm. Utöver lindallén och forsythiabuskarna består vegetationen endast av en nyponros i slätten närmast Ängöbron. Längs gång- och cykelvägen finns ett antal fasta bänkar.

Mellan parkområdet Rävspelet och kanalen ligger en mindre grusväg för gående och cyklist, Norra kanalgatan, som nyligen har upprustats och förlängts längs Malmfjärdens strand för att öka närheten till vattnet. Inte heller här finns belysning för stråket. Rävspelet beskrivs mer ingående tillsammans med Fredriksskans utvecklingsområde. Mellan Norra kanalgatan och kanalen ligger en grässlätt som, närmare vattenbrynet, är bevuxen med buskvegetation i form av slån, fläder, nyponrosor och en och annan fröplanta av ask. Hagtornsträd bildar en låg trädrad längs Norra kanalgatans strandsida. Längs grusvägen finns ett antal flyttbara träbänkar. Längre ut där Kärringalåret tar vid med en stor öppen gräsyta växer ett par äldre björkar och en stor bred bok, här finns även inslag av buskvegetation med framförallt vresrosor. Strandskanten är liksom resten av Malmfjärdens stränder, undantaget den vertikala strand

skoningen längs Södra kanalgatan, sluttande stensködd med naturligt formade stenblock. Höjdskillnaden mellan promenaden, Norra kanalgatan, och vattenytan uppskattas till cirka 170 cm vid normalt vattenstånd.

På Fredriksskansbron i väst finns en liten grönskande plats med två vackra robinior, en pyramidalm, några syrenbuskar och nyponrosor. En gräsövervuxen grusgång kantar platsen längs den sluttande stenskoningen. Platsens mitt pryds av konstverket "Svanfamilj" av Stefan Thorén och här finns också två fasta bänkar. Platsen saknar egen belysning, men globarmaturer belyser bron som även, periodvis, är effektbelyst på sidorna. Ett övergångsställe på vardera sida om Fredriksskansbron i linje med Norra kanalgatan och Södra kanalgatan tillåter gående att passera Fredriksskansgatan. Området kring Ängöbron i öst präglas helt av trafiken på Ängöleden och belyses av de höga stolpmaturer som så ofta står utmed trafikleder.

Vy över Fredriksskansbron sedd från Ängöbron, Stagneliusskolan skymtar till höger i bilden liksom Rävspelet, den lilla gröna platsen mellan broarna bidrar till den lantliga atmosfären, 2014

Kanalkanten med vertikal strandskoning mot Södra kanalgatan och lindallén bidrar till en stadsmässig karaktär, Strandskoningen är hög och försvårar landstigning, sedd från studieområdets vattenyta, 2013

Kanalkanten med sluttande strandskoning mot Norra kanalgatan och Rävspelet försvårar landstigning, 2014

Kärringalårets öppna gräsyta centralt i bilden ger goda möjligheter till sol, picknick och spontan lek. Rävspelet till vänster erbjuder skugga under lövtaket, sedd från den södra kanalkanten, 2014

5. Analys

5.1 Studieområdets förutsättningar

För analyser av studieområdet inspirerades jag av Kevin Lynch begrepp samt Jan Gehls kriterier för en god gestaltning. Här presenteras dessutom resultatet av observationen från vattenytan.

I studieområdet finns inga landmärken att tala om, däremot ser man flera av Kalmars landmärken från studieområdet. Bland annat Ölandsbron, "Läppstiftet" på Varvsholmen, Domkyrkan, Ångkvarnen och Gamla vattentornet på Kvarnholmen och Stagneliusskolan intill Fredriksskans.

5.1.1 Vattenrummets södra strandkant

Stråket längs Södra kanalgatan har en karaktär som är strikt och stadsmässig. Utformningen är mer anpassad efter bilisten vilket gör att stråket tenderar att upplevas tråkigt trots de vackra vyerna. Stråket saknar platsbildningar som inbjuder till vistelse. Det finns inget skydd bakom bänkarna som avgränsar mot trafiken på Södra kanalgatan, bortsett från gräslisten, vilket gör trafiken allför påträngande för att man ska vilja sätta sig. Bänkarnas avsaknad av armstöd försvårar nedstigning och uppstigning. Stöd som inbjuder till att stå och prata eller blicka ut över fjärden saknas. Detta tillsammans med sträckans längd på över 300 m minskar möjligheten att uppleva ett stadsliv här avsevärt. Användningen är främst inriktad på nödvändig aktivitet i form av rörelse. Skydd mot obehaglig sensorisk upplevelse som vind, regn och kyla men även föroreningar, damm, trafikbuller och bländning saknas. Lindallén skyddar från sommar-dagarnas hetaste strålar.

Gång- och cykelvägen är separerad från gatan vilket innebär att gående och cyklister rör sig på tryggt avstånd från trafiken. Asfalten är förhållandevis jämn och tillgänglig för personer med nedsatt rörelseförmåga. Här finns också plats i form av en jämn gräsyta att kliva ut på om utrymmet skulle upplevas för knappt. Närheten till vattenytan är dålig. Om man har lyckats ta sig nedför slänten eller någon av de eftersatta trappor som leder ner till kanalen från Södra kanalgatan så är kanalkanten alltför hög för att ytkontakt ska vara möjligt. Södra kanalgatan med intilliggande parkering upplevs som en barriär. Södra kanalgatan har dessutom få övergångsställen vilket bidrar till minskad användning av stråket

eftersom säkra övergångar är svårt på den vältrafikerade gatan. Norra Kvarnholmens stora parkeringsplats som ligger utmed hela sträckan på Södra kanalgatans andra sida bidrar till tristessen längs stråket. Knutpunkter saknas helt längs sträckan. Parkeringsplatsen utgör norra Kvarnholmens utvecklingsområde där detaljplanarbetet pågår för framtida bostadsbebyggelse. Det innebär att studieområdet ökar i betydelse som bostadsnära natur och som promenadstråk vilket gör att behovet av säkra övergångsställen mellan promenadstråket längs kanalen och kvarteren på andra sidan Södra kanalgatan ökar ytterligare. Gestaltningen av studieområdet ska samspela med framtida rörelsemönster och kvartersstrukturer på norra Kvarnholmen.

Bristen på belysning längs stråket minskar den upplevda tryggheten. Skydd mot våld och kriminalitet, som Gehl menar kan skapas genom god belysning samt att flera vistas på platsen, saknas. Bristen på visuell avgränsning mellan gatan och gång- och cykelvägen kan lyftas fram i avseende på trygghetsupplevelsen eftersom det skapar en god överblickbarhet. Men i det dunkla ljus som frånvaron av belysningen ger upphov till spelar den överblickbarheten inte särskilt stor roll kvällstid.

Förklarande text till analysplanerna

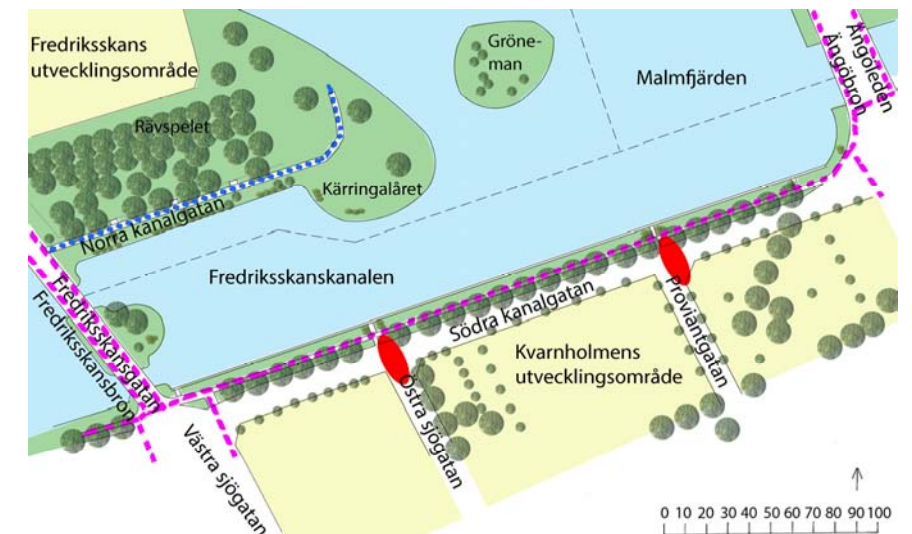
Figur 1. Analysplanen över studieområdets barriärer visar i rött dels de barriärer som upplevs av gående och cyklister, det vill säga Ängöleden, Södra kanalgatan och Fredriksskansgatan. Den visar även de barriärer som upplevs av kajakpaddlare med flera som rör sig ute i vattenrummet, det vill säga de otillgängliga stränderna.

Figur 2. Analysplanen visar studieområdets gång- och cykelstråk och färgerna indikerar på hur trafiken påverkar dem. Det blå stråket norr om kanalen visar ett helt opåverkat stråk, de lila stråken visar övergångsställen och stråk där upplevelsen domineras av trafiken, de röda ovalerna visar platser där framtida rörelsemönster kan skapa behov av övergångsställen.

Figur 3. Analysplanen visar områdeskaraktärer där de gröna står för rekreativa områden, de blå för de olika karaktärerna ute i vattenrummet och de gula visar områden som är starkt påverkade av trafiken.

Figur 1. Studieområdets barriärer

Figur 2. Studieområdets gång- och cykelstråk

Figur 3. Studieområdets olika områdeskaraktärer

5.1.2 Vattenrummets norra strandkant

Karaktären längs Norra kanalgatan är lantlig och Rävspelets upphöjda trädplantering med sina strikta rader och trappor för tankarna till lantliga gods och herresäten. Av de gång- och cykelstråk som finns kring studieområdet är det endast Norra kanalgatan som är helt ostörd från trafiken. Här är miljön anpassad till den mänskliga skalan med goda möjligheter till naturupplevelser. Träden ger ett vindskydd från norr, ett visst regnskydd och en svalkande skugga samtidigt som Kärringälårets gräsyta erbjuder en öppen solplats, perfekt för picknickar eller fri lek. Platsen inger en känsla av avskildhet. Hit kommer främst människor för att vistas ensam i lugn och ro, rekreativa aktiviteter, men även för att promenera tillsammans, sociala aktiviteter. Här finns goda förutsättningar för att uppleva lugn fascination.

Den nyligen restaurerade och förlängda grusvägen är jämn och tillgänglig också för de med nersatt rörelseförmåga. Hit kommer människor för att promenera, med eller utan hund eller för att slå sig ner på en bänk med utsikt över kanalen eller i det gröna för en avkopplande stund. Bänkarna är flyttbara vilket innebär både ett hinder och en möjlighet för besökaren. Besökaren kan inte räkna med att en bänk finns där. Samtidigt kan besökaren själv flytta en bänk till önskad plats. De jämna gräsytorna mot vattnet inbjuder till ett mer spontant rörelsemönster vilket gör att träden här kan användas som stöd att luta sig emot. Den sluttande strandskoningen förhindrar fullständigt närheten till vattenytan. Belysning saknas vilket begränsar användningen av stråket kvällstid.

Fotbollsplanen norr om Rävspelet ingår i Fredriksskans utvecklingsområde. Här pågår detaljplanearbete för framtida bostadsbebyggelse vilket innebär att studieområdet ökar i betydelse som bostadsnära natur även från den här sidan om kanalen. Den, planerade bostadsbebyggelsen på båda sidor om kanalen aktualiserar de gamla idéerna på en koppling i form av en gång- och cykelbro över kanalen i linje med Östra sjögatan för att tillgodose framtida rörelsemönster.

5.1.3 Vattenrummets broar

Fredriksskansbron upplevs som en barriär, dock inte i lika hög grad som Södra kanalgatan. Trafiken här minskar attraktiviteten hos den lilla gröna platsen mellan broarna, något som kan förbättras om kommunen fullföljer sina planer på att utveckla Fredriksskansgatan till en lugnare stadsgata. Platsen kommer dessutom att öka i betydelse när den nya bostadsbebyggelsen på vardera sida om kanalen blir verklighet. Platsen har en lantlig atmosfär med sittmöjligheter. Pyramidalmen bidrar dock till det mer stadsmässiga eftersom pyramidalmsallén längs Fredriksskansgatan börjar redan här. Buskvegetationen erbjuder visst skydd mot vind, regn och även mot föroreningar, dammpartiklar och bländning. Vilket är av mindre betydelse eftersom platsen saknar belysning och bländning från trafiken inte upplevs dagtid. Träden erbjuder skydd för solen men mot trafikbuller och kyla saknas skydd. Närheten till vattenytan är dålig på grund av den sluttande strandskoningen.

Gående och cyklister samsas på en smal asfalterad trottoar på Fredriksskansbrons östra sida. På den västra sidan tillåts enbart gående. De smala ytorna medför ett dåligt skydd mot trafiken. Här finns belysning på båda sidor om bron, men den äldre globbelysningen faller ner ovanifrån och medger inte att man ser ansiktena på de man möter, vilket bidrar till en obehagskänsla för kvällsvandrare. Detsamma gäller för Ängöbron med sin gatubelysning på höga stolpar. En tydlig skillnad mellan broarna är att Fredriksskansbron präglas av en mänsklig skala medan Ängöbron helt är utformad för att tillgodose fordonstrafiken. Även Ängöbron upplevs som en barriär trots de övergångsställen som möjliggör en passage för gående och cyklister. På Ängöbrons östra sida är gång- och cykelbanan bred och separerad från trafiken med ett räcke vilket utgör ett effektivt skydd mot trafiken. På den västra, mot Malmfjärden, är trottoaren smal och utan skyddande räcke mot trafiken, precis som på Fredriksskansbron. På broarna finns möjlighet att stå och luta sig mot broräcket för att vila och se ut över fjärden. Detta på bekostnad av det begränsade utrymmet på trottoarerna.

5.1.4 Vattenrummets yta

Vattenrummet övergår från en mer naturnära karaktär i Malmfjärden till ett mer stadsmässigt vattenrum där kanalen tar vid. De fria ytorna erbjuder en känsla av avskildhet med höga rekreativa värden. Här finns god möjlighet att njuta av såväl natur som annan distraktion från staden. Vattenrummet manar inte till fysiska prestationer som träningslopp med kajak, något som saknas av de aktiva kanotpaddlarna i området.

Möjligheten att stanna till vid en brygga eller kliva iland med sin kanot för en paus eller fikastund på land saknas eftersom vattenrummets kanter utgör barriärer också från vattnet. Den vertikala strandskoningen möjliggör ett bättre djup intill strandkanten så att båtar kan passera nära. Men kanalkanten är alltför hög och följer dessutom inte vattennivåns rörelser vilken försvårar en landstigning från vattnet avsevärt. I Kalmar varierar vattenståndet främst beroende på lufttrycket och vindarna på Östersjön. Inte heller den sluttande strandskoningen är idealisk för landstigning vilket medför att studieområdet endast är en transportsträcka även för de som färdas på vattnet. Farleden genom studieområdet används av kanoter (kajaker och kanadensare) och flera mindre båtar, med grunt skrov. Tyvärr inte helt utan besvär eftersom vattenvägarna bitvis är grunda och svårframkomliga på grund av vegetation och gytta.

5.1.5 Observation från vattenytan - en berättelse

En kväll i augusti 2013 blev jag inbjuden av Torsten Kellander och fick möjligheten att delta på en av Kalmar kanotklubbs paddlingar för en upplevelsebaserad analys av vattenrummets möjligheter och begränsningar. Vädret var vackert då vi samlades för att paddla ut från Ekudden vid Kalmar Kanotklubbs lokaler. Tillsammans utgjorde vi en ansemlig grupp på 27 kajaker. Vattnet låg stilla enda ut i Kalmarsund och vi valde havsvägen utanför Varvsholmen. Vi rundade piren och paddlade in i gästhamnen. Vattnet kluckade under bryggorna. En av mina medpaddlare kom med en enkel förbättringsidé. En bräda längre ner på hamnbryggorna skulle förhindra att kajakerna sugas under bryggorna eller fastnar och välter. Det skulle dessutom möjliggöra landstigning för de mer erfarna paddlarna. För sjösättning krävs dock flytbryggor. Vi paddlade ut från gästhamnen igen, den här gången innanför piren i lite lugnare vatten för att komma intill Kattrumpan för en fikapaus. Här var det redan liv och rörelse. En grupp ungdomar spelade brännboll på stranden. Vi drog upp kajakerna och njöt av medhavd äppelpaj med vaniljsås och det goda sällskapet under mäsarnas muntra rop.

Kalmars skyddade fjärdar och strömmen är förvånansvärt lugnt och stilla också när havet är vilt utanför. Det skapar goda möjligheter för paddling, rodd och annan vattensport där även den oerfarne kan ge sig ut trots att vinden ligger på. Dessa fjärdar bjuder på helt andra kvaliteter än stadens stadsrum. Under broarna erbjuds en stund av mystik, svalka och känslan av att komma bort. Ljuset som speglas av vattnet spelar över brovalvet och ett stilla droppande hörs. I strandlinjen kring de inre öarna fiskar hägrar och svanarna spannar upp sina imponerande vingar i bågar över ryggen. Kellander talar om vattenrummen som sin egen trädgård. En plats under ständig förändring med vyer som man annars inte ser, som kräver att man är där, ute på vattnet just den tiden på året. ”Det där körsbärsträdet”, berättar Kellander, ”det kan man bara se i sin fulla prakt om man vistas ute på vattnet just när det blommar”.

Jag reflekterade över att jag aldrig hade kunnat uppleva lugnet ute på vattnet om jag enbart hade besökt studieområdet från strandsidan. Att inventera och analysera hela vattenrummet ifrån landsidan och få ett rättvisande resultat är orimligt. Vikten av flytbryggor framgick också tydligt, utöver dessa var det endast sandstränder som möjliggjorde en landstigning för en så oerfaren paddlare som

jag. Strandskoningen kring Malmfjärden, såväl den sluttande som den vertikala längs Södra kanalgatan upplevdes som definitiva barriärer. Enbart få stadsnära platser längs stränderna gjorde staden nåbar för landstigning. Staden upplevdes mer som ett skyltfönster till en stängd butik. Något att titta på men inget som du kan få tillgång till.

En synpunkt togs upp kring antalet rekommenderade meter mellan hem och grönområde, den bostadsnära naturen. Borde det inte finnas, i en stad som Kalmar, en liknande rekommendation för antal meter till möjlighet att ta sig ut på eller få ytkontakt med vattnet påpekar en av deltagarna. En fullt rimlig idé anser jag, om man ska ta tankarna på Kalmar som kuststad på allvar och verkligen utveckla vattenrummen som en viktig arena för Kalmars stadsliv.

Mätta och belåtna paddlade vi tillbaka mot Ekudden. En del av gruppen avvek för en något längre och mer utmanande tur. Från att rösterna hade svävat som svalor över vattnet talades det nu i mer dämpad ton. ”Det är alltid samma sak, jag vill inte upp igen” sa en av mina medpaddlare med vemod i rösten. Medan skymningen föll rengjorde vi kajakerna tillsammans. Fångad av paddlingens charm och den starka gemensamheten kommer jag alltid att vara tacksam för den stora gästfrihet som jag blev visad.

Jag sammanställde de idéer och förbättringsåtgärder som skickades till mig under tiden för arbetet, eller berättades för mig när jag deltog i paddlingen. Sammanställningen som helhet presenteras som bilaga till den här rapporten.

Att ta sig fram på vattenytan ger tillgång till andra upplevelser i staden än de som erbjuds när du vistas på land, Kellander, 2013

Paddling i Kalmarsund med Kalmar kanotklubb, 2013

Piren vid inloppet till Hamnen, Kalmars entré från havet Kellander, 2013

Paus vid Kattrumpan, landstigning längs sandstranden fungerar väl sommartid när vattnet har en behaglig temperatur, 2013

6. Program och gestaltning

6.1 Programpunkter och programplan

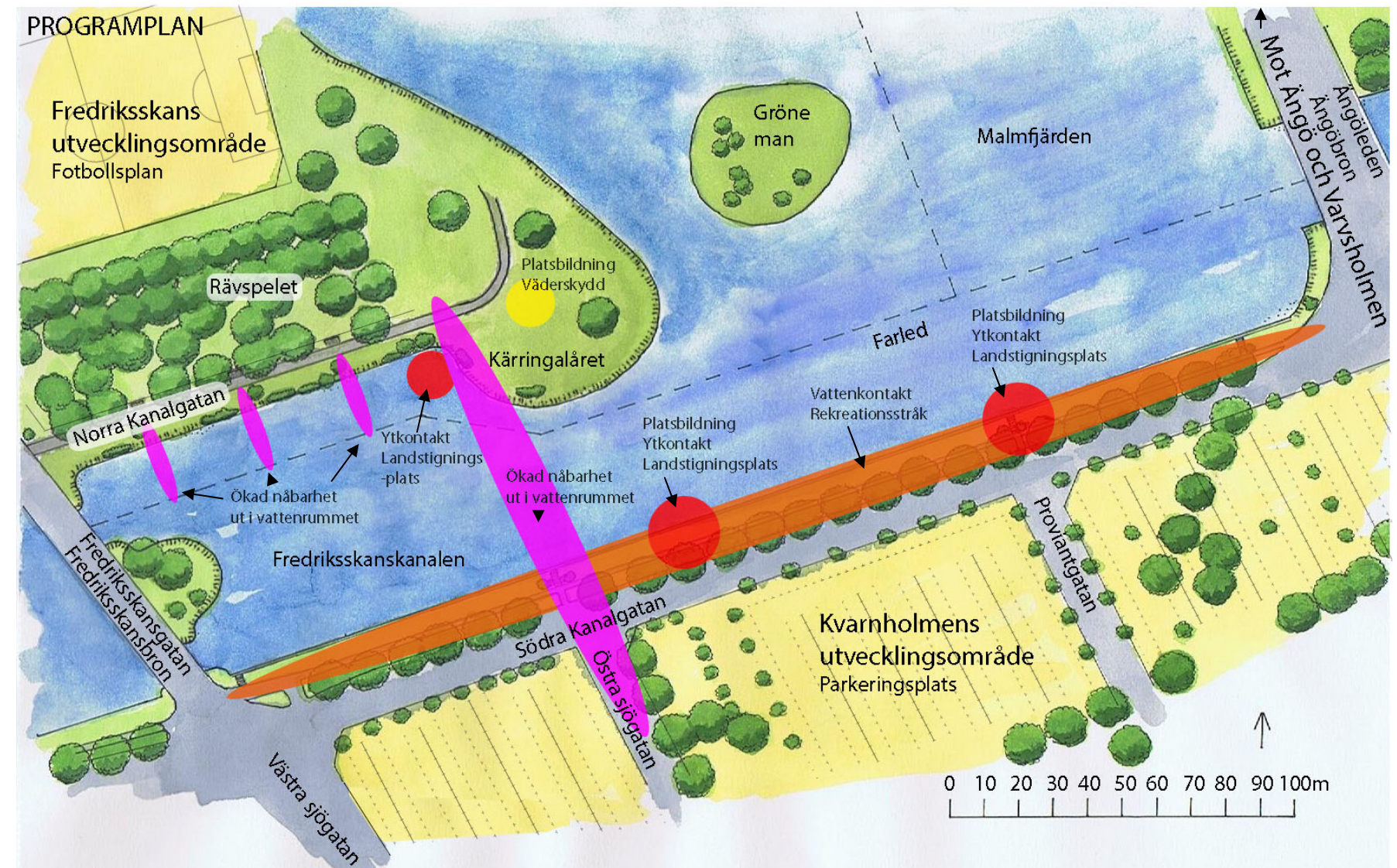
Det upplevda stadslivet tas upp i programpunkterna eftersom det bedömdes vara mer relevant än det faktiska antalet människor som vistas på platsen. Gehls teorier om hur man genererar stadsliv och vad en god gestaltning är har till stor del präglat dispositionen av programplanens ytor. Eftersom närheten till vattenrummet är en förutsättning för att kunna tillgängliggöra vattenrummet i stadslivet har mycket fokus lagts på att överbygga barriärer. Flera av programpunkterna behandlar närhet. För att människor ska kunna tillgodogöra sig naturens restaurativa egenskaper måste den, enligt Boverket, vara skyddad från trafik och andra bullerkällor. Vidare menar Kaplan et. al. att miljön måste upplevas så trygg att besökaren kan absorberas av upplevelsen av miljön utan att känna sig utsatt för att de restaurativa effekterna ska uppnås. Därför behandlar programpunkterna minskad trafikpåverkan och ökad trygghetsupplevelse. Skydd är även något som Gehl tar upp i sina kriterier för en miljö med god kvalitet för fotgängaren. Studieområdets inventerade och analyserade brister, framtida behov och tillgångar ligger tillsammans med litteraturgenomgången till grund för föreslagna åtgärder och sammanfattas i programpunkterna och programplanen.

6.1.1 Programpunkter

- Skapa förutsättningar för ett ökat upplevt stadsliv
- Öka närheten till vattnet - komma närmare vattnet
 - ytkontakt - komma ut i vattenrummet
- Öka närheten till land från vattnet
 - enkla landstigningsplatser
- Minska trafikens påverkan för de som vistas i vattenrummet, främst längs Södra kanalgatan
- Stärk kopplingarna i vattenrummet - tillgodose de nya rörelsestråken
- Öka studieområdets trygghetsupplevelse och användningstid

6.1.2 Programplan

Den orangea ytan på programplanen visar på ett rekreativt stråk med vattenkontakt. För att kunna skapa det rekreativa stråket måste trafikens betydelse minska. Här ska förutsättningarna finnas för ett ökat upplevt stadsliv. Jag utgick från Gehls teori om att vi

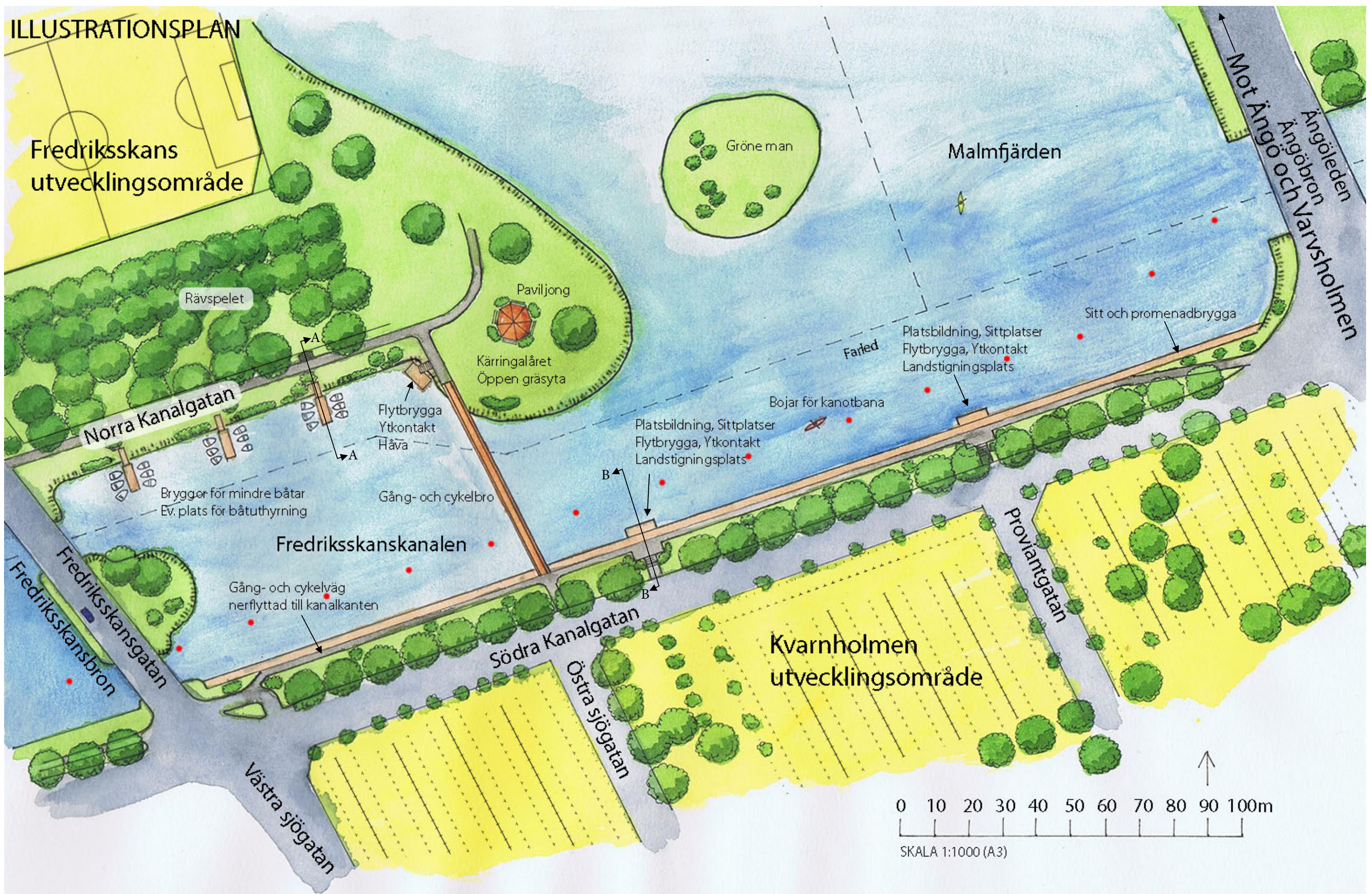
Programplan inför gestaltning

upplever mänsklig aktivitet närmare än 100 m och att det främst är när människor vistas på samma plats som vi upplever deras närvaro som stadsliv. Därför är platsbildningarna, de röda cirkarna på programplanen, längs den södra sidan närmare varandra än 100 m. Tillsammans med den största lila ytan på programplanen delar de upp den södra promenaden så att ingen sträcka blir för lång. Människor ska lätt kunna finna mötesplatser att stanna till vid och i sin tur kunna bli uppfattade som stadsliv av en betraktare. De röda cirkarna på programplanen står för platsbildningar där besökaren har möjlighet att få en ytkontakt med vattnet och där besökare ute i vattenrummet har en möjlighet att ta sig upp på land. Platsbildningarnas syfte är att samla människor på mindre ytor. Vilket enligt Gehl bidrar till den mänskliga skalan och ökar det upplevda stadslivet. Den största lila ytan på programplanen står för en ökad närhet

barhet ut i vattenrummet men utgör dessutom en länk för nya rörelsestråk mellan Fredriksskans och norra Kvarnholmen. Även de mindre lila ytorna står för en ökad närhet till vattenrummet. Den gula cirkeln på programplanen står för en platsbildning med lä och regnskydd.

6.3 Gestaltning

Under den här rubriken har jag beskrivit det gestaltningsförslag som fallstudien resulterade i. För bästa läsbarhet studeras illustrationerna med fördel parallellt med den beskrivande texten. Se illustrationsplan över studieområdet på nästa sida, illustrationsplan över en platsbildning på s. 27 samt de illustrerade sektionerna A-A, över en platsbildning på den södra stranden på s. 28 samt B-B över en båtbygga med Kärringälåret i bakgrunden på den norra stranden på s. 30.

6.3.1 Vattenrummets södra strandkant

Förutsättningen för ett attraktivt rekreationsstråk längs södra strandkanten är att upplevelsen av trafiken på Södra kanalgatan reduceras. I gestaltningen har det lösts genom att flytta gång- och cykelvägen till kanalkanten och bort från trafiken, se illustrationsplanen på föregående sida. Vilket också minskar stråkets utsatthet för föroreningar, damm och buller. Ett antal buskar längs stråket bidrar till att leda bort uppmärksamheten från vägen och binder damm. Buskarna är placerade som solitärer för att inte minska känslan av trygghet. Pollarbelysning längs stråket som tillåter att de människor som möter varandra kvällstid ser ansiktet på den de möter ökar upplevelsen av trygghet ytterligare. Parksoffor föreslås placeras längs med gång- och cykelstråket, vända mot kanalen precis som idag. Skillnaden är det ökade avståndet till Södra kanalgatan, vilket gör bänkarna trivsammare att sitta på, samt att sofforna förses med armstöd för att underlätta för äldre personer att ta sig upp igen. Stråkets materialval är även fortsättningsvis asfalt för att säkra en god framkomlighet. För att skapa en yta enbart avsedd för gående med en ökad vattenkontakt och en möjlighet till att sitta och dingla med benen över vattenytan är en sittbygga, liknande de som löper längs med Fyrisån i Uppsala, illustrerad längs hela den södra strandkanten. I likhet med kommunens utvecklingsområde, Fredrikskans, är materialvalet här i trä för att knyta an till de material som produceras lokalt i Kalmars omnejd. Sittbryggan är ett trappsteg ner i förhållande till den asfalterade gång- och cykelvägen. Under trappnoson sitter en infälld belysning som ger ett släpljus över bryggan kvällstid. Vilket tydliggör såväl steget som bryggans bredd så att man undviker att trampa fel i mörkret.

För att öka det upplevda stadslivet och därmed generera mer stadsliv i enlighet med Gehls teorier placeras två platsbildningar längs stråket. Platsbildningarna syftar till att koncentrera människor på mindre ytor men de är även placerade på ett sådant sätt att det ökar möjligheten för de som vistas där att uppleva stadsliv i närheten och själva uppfattas som stadsliv av andra. Visionerna om bostadsbebyggelse på norra Kvarnholmen har påverkat placeringen. På illustrationsplanen på föregående sida framgår att platsbildningarnas läge är anpassad efter kvartersstrukturen. Övergångställen över Södra kanalgatan i anslutning till platsbildningarna bör utredas i samband med den byggnationen. Alternativt en mer fotgängarvänlig styrning av trafiken, gångfartsområde eller liknande. För att ytterligare knyta samman vattenrummet och tillgodose de framtida

rörelsestråket mellan utvecklingsområdena Fredrikskans och Kvarnholmen föreslås en gång- och cykelbro i Östra sjögatans förlängning, se illustrationsplanen på föregående sida. Rörelsestråket mellan de båda bostadsområdena måste fungera även kvällstid och en infälld belysning i broräcket föreslås. Bron stärker platsens historiska anknytning eftersom en tillfällig bro tidigare har funnits där. Den erbjuder dessutom möjligheten att ta sig ut i vattenrummet utan att behöva beträda vattenytan i en kanot eller liknande och ger goda förutsättningar för lugn fascination.

Platsbildningarna är utformade för att uppnå en god gestaltning med möjligheter för samtal och med möjlighet till att sitta. Se illustrationsplanen på nästa sida. Platsen är en urgröpning i slänten och har samma marknivå som gång- och cykelstråket. En granitmur tar upp höjdskillnaden gentemot grässlänten och utgör även vagnstycken till den granittrappa som leder upp till Södra kanalgatan och länkar samman stråket med norra Kvarnholmens framtida bostadsbebyggelse. Pollarbelysningen längs gång- och cykelstråket fortsätter ovan trappan mot Södra kanalgatan. I grässlänten intill de cirka 1 m höga murarna avgränsar en låg buskvegetation, förslagsvis liten praktspirea, bländningen från trafiken. Illustrationen på s. 28, sektion A-A, illustrerar topografin och vegetationens volymer. Tillsammans med muren ger den låga vegetationen lä och en intim känsla på platsen där en sittande människa kan vara relativt privat, dold för förbipasserande trafik. Samtidigt kan de låga buskarna inte dölja en närmande människa, vilket ökar tryggheten på platsen och längs stråket. I den låga buskvegetationen finns solitära uppstickare i form av glansmiskantus och hybridtrollhassel. Växtval som tillsammans har till syfte att förhöja upplevelsen av årstiderna och de positiva sensoriska upplevelserna som gräsets vajande i brisen. Vid platsbildningarna placeras flytbryggor nedanför sittbryggan med överlappande funktioner. Här erbjuds direkt ytkontakt med vattnet med möjlighet till fotbad, lugn fascination, pedagogiska värden som att håva efter smådjur och en möjlighet till enkel landstigning för de som vistas ute i vattenrummet. Idén att flytbryggorna ska samspela med platsernas gestaltning på land har inspirerats av studiebesöket i Köpenhamn.

Pedagogiska värden, vatten fascinerar i Köpenhamn, 2013

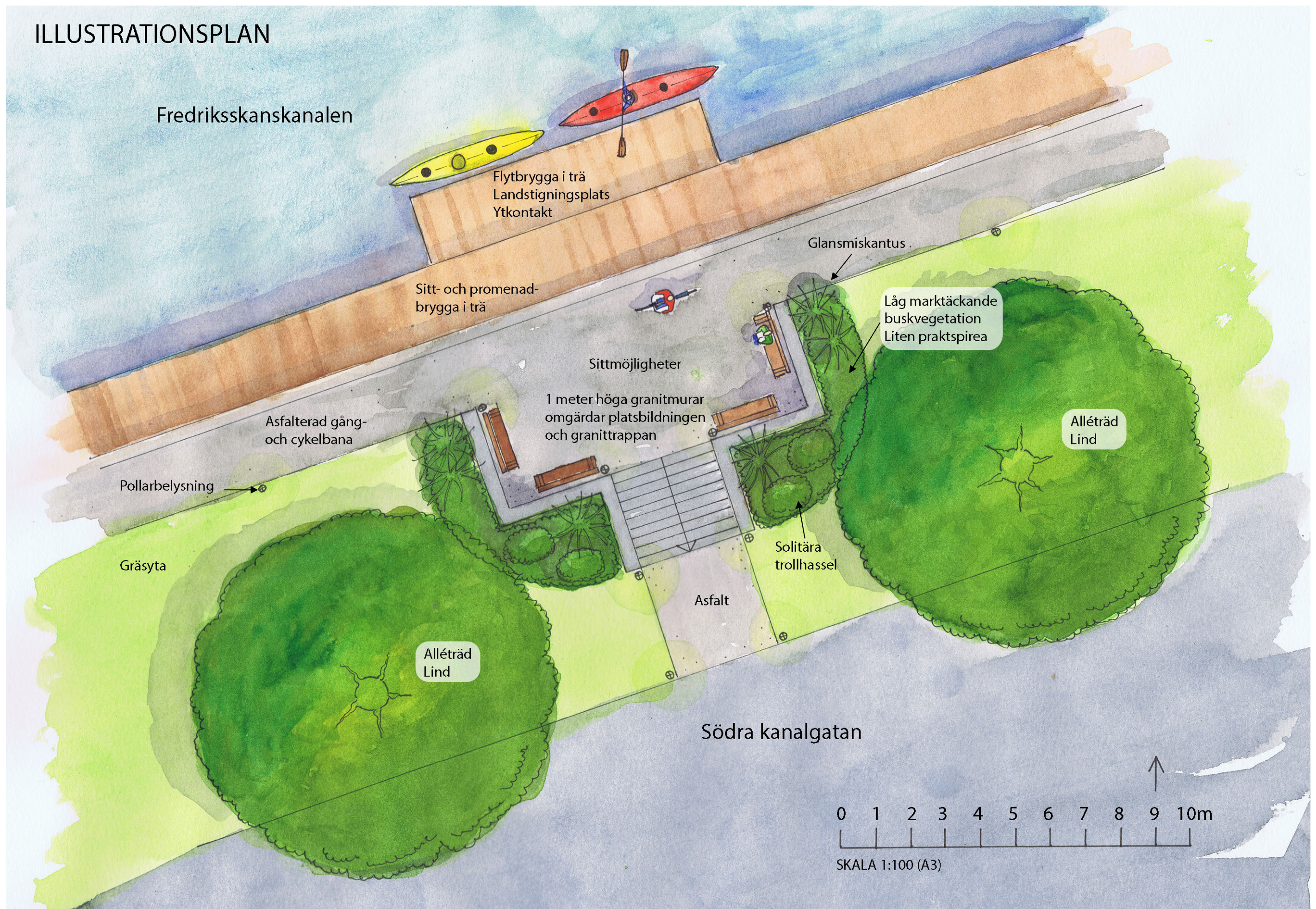

Flytbrygga vid Kalvebod Brygge där gestaltningen av flytbryggan samspelar med gestaltningen på land, 2013

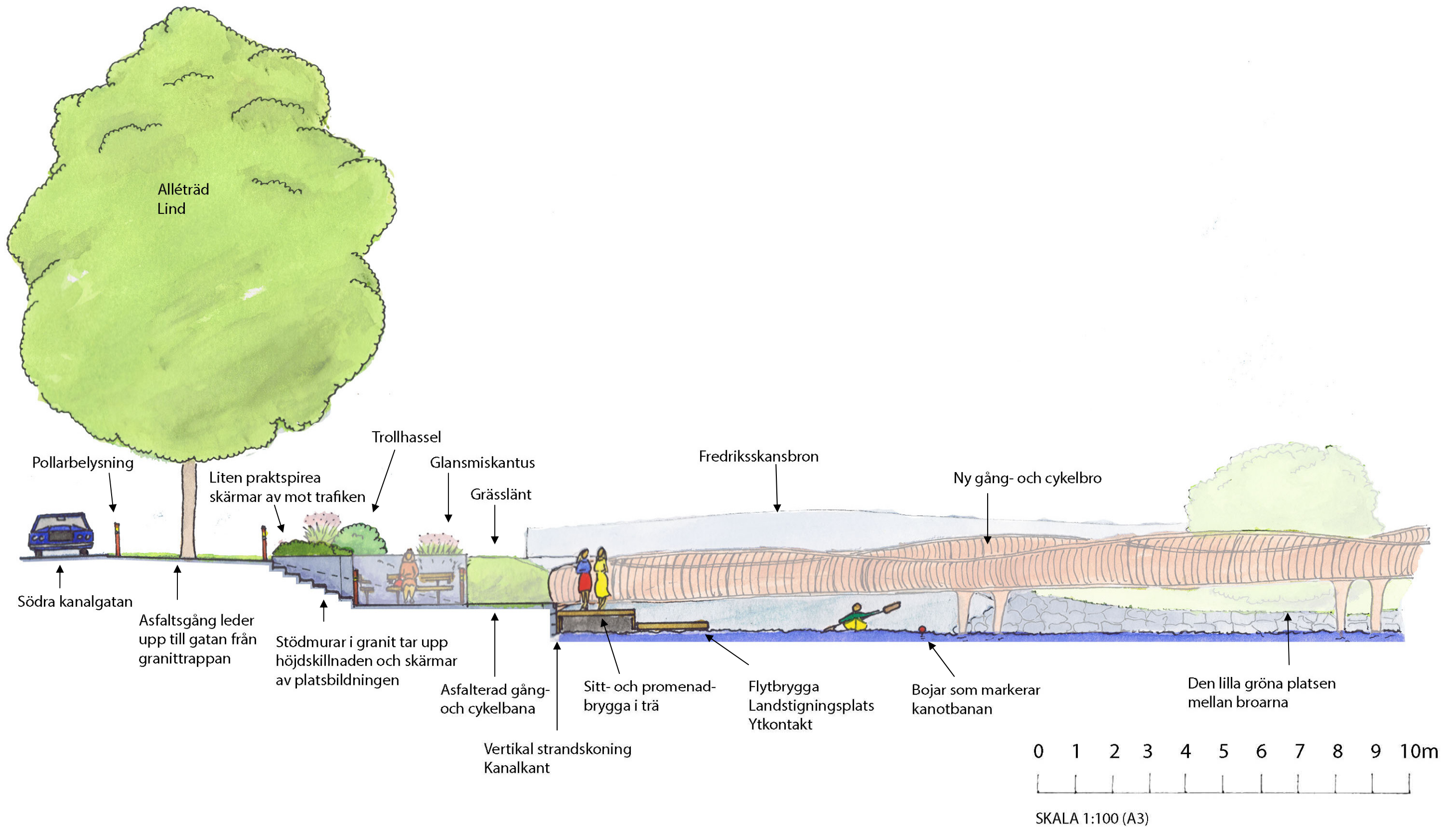
Sittbrygga längs Fyrisån i Uppsala erbjuder en ökad vattenkontakt med alternativa sittplatser, 2013

ILLUSTRATIONSPLAN

Detalj över gestaltning för platsbildning från vattenrummets södra strandkant

SEKTION SÖDRA STRANDKANTEN

Sektion A-A, södra strandkanten sedd från öst

6.3.2 Vattenrummets norra strandkant

Vattenrummet norra strandkant fungerar bra som stadsrum även om närheten till vattnet är dålig och möjligheten till ett starkare stadsliv kan utvecklas ytterligare. Till exempel kompletteras de flyttbara bänkarna med fasta bänkar med armstöd för att säkra möjligheten till vila utefter Norra kanalgatan. För att öka närheten till vattenrummet och koncentrera människor till mindre platser placeras tre bryggor i linje med de granittrappor som leder upp på den förhöjda platån som utgör parkområdet Rävspelet, se illustrationsplanen på s. 25. Bryggorna ökar närheten till vattnet genom att ta man kan ta sig ut på dem. Men bryggorna möjliggör också en närhet längre ut i vattenrummet genom i-stigning i mindre båtar. En roddbåtuthyrning här förstärker den lantliga känslan mitt i staden. På så sätt ges besökaren möjligheten att på ett enkelt sätt ta sig ut i vattenrummet och få tillgång till den stadsnära naturen vilket ytterligare ökar möjligheten till lugn fascination och de restorativa effekter som det ger.

Platsbildningen intill den nya gång- och cykelbron vid Kärringalåret utgörs av en flytbrygga som möjliggör såväl pedagogiska inslag som håvning efter smådjur som landstigning för kajaker och kanadensare, se illustration, sektion B-B på nästa sida. Det erbjuder dem som färdas i vattenrummet en möjlighet att ta sig upp till Kärringalårets solbelysta gräsyta för picknick och paus eller skydd för regnet i den paviljong som placeras mitt på udden med vackra vyer åt flera håll. Paviljongen är en flirt med historien precis som bron eftersom en servering tidigare har varit placerad där. För att öka tryggheten kvällstid föreslås en traditionell parkbelysning på låg stolpe längs Norra kanalgatan och det förlängda gång- och cykelstråk som följer Malmfjärdens strand. Det ökar troligen användningsområdet som motionsstråk avsevärt.

6.3.3 Vattenrummets broar

Gång- och cykelbron i Östra sjöгатans förlängning kommer att avlasta Fredriksskansbron. Det tillsammans med förutsättningen att kommunen förverkligar sina tankar kring att omforma Fredriksskansgatan till en lugnare stadsgata gör att bron framöver kan fungera väl för gående och cyklister. En utvecklingsidé vid omgestaltningen av bron är att skapa platser för att stå på bron som inte inverkar på gång- och cykelutrymmet. De fasta bänkarna på den gröna platsen mellan broarna kompletteras med armstöd för en bättre sittmöjlighet. Den platsen kan öka i betydelse med de bättre förutsättningarna som Fredriksskansgatan som lugn stadsgata för med sig samt närheten till bostadsbebyggelse. Här är en bra plats att utveckla med varsam hand i framtiden. Kanske genom att tillföra en uppvärmd sittskulptur, likt Jona i Uppsala. En plats där boende på Fredriksskansområdet kan sätta sig på vägen hem tillsammans en kall vinterdag för att njuta av den vackra vyn ut mot kanalen och Malmfjärden. En förutsättning för det är en trivsamt belysning, anpassad till den mänskliga skalan, som kompletterar globbelysningen på Fredriksskansbron. Ängöbron är och kommer med största sannolik även i framtiden att vara starkt påverkad av det höga trafikflöde som passerar dagligen. Ett sätt att minska skalan och öka trivselt för gående och cyklister kan vara att komplettera den höga gatubelysningen med en lägre belysning för att mötande ska kunna se och läsa av varandra bättre och känna sig tryggare.

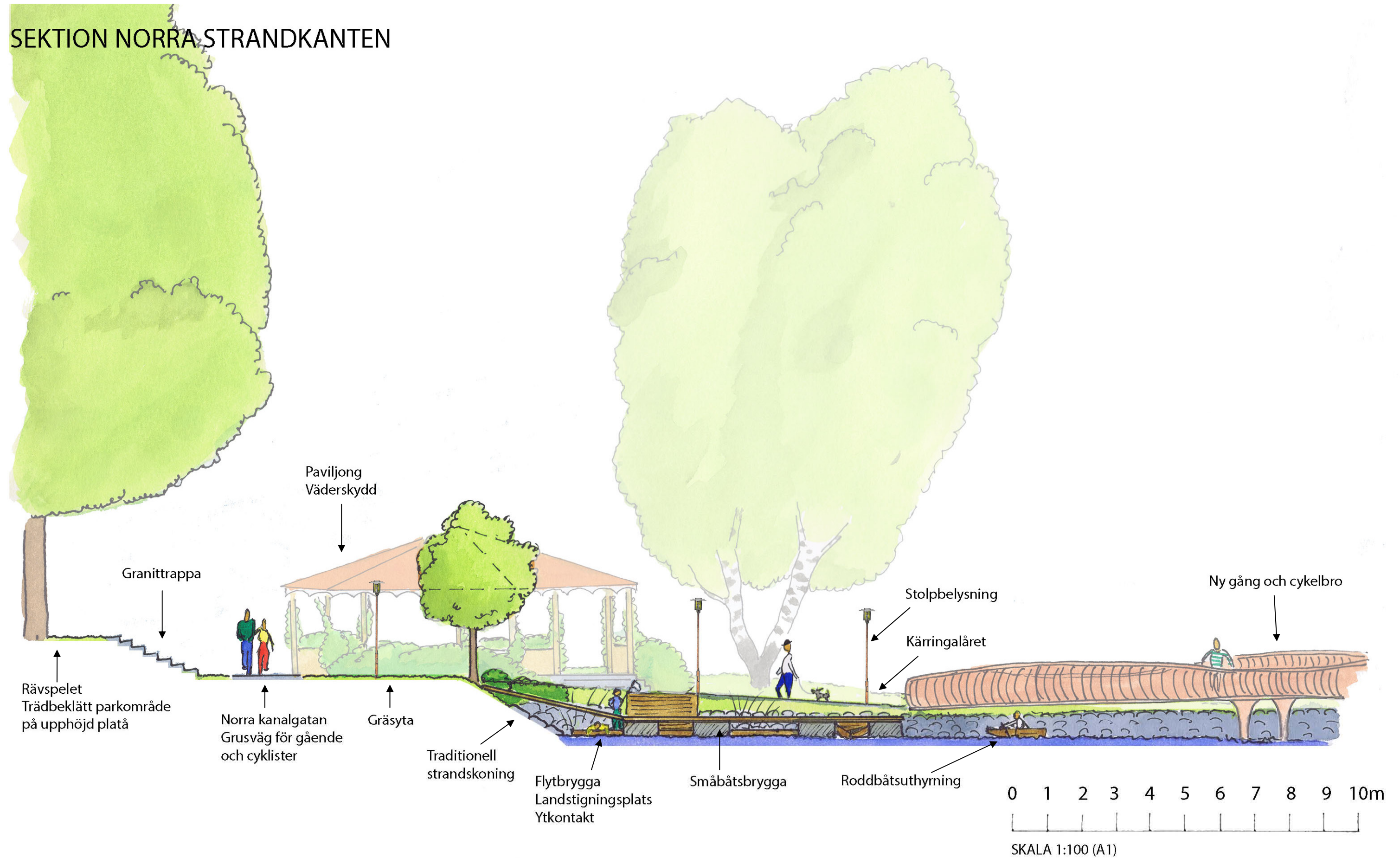
6.3.4 Vattenrummets yta

Omgestaltningen av vattenrummets kanter påverkar vattenrummets yta i hög grad. De enkla landstigningsplatserna på både den södra och den norra strandkanten möjliggör stopp på vägen och bidrar till att ge vattenrummets yta en mänskligare skala. Studiemrådet består inte längre av en transportsträcka. Det ökade stadslivet på land genererar också ett ökat stadsliv på vattenrummets yta. Ett förslag för att öka användningsområdet med överlappande funktioner är att placera bojar i vattnet som markerar en kanotbana längs den södra strandkanten. Den föreslagna kanotbanan tillsammans med det ökade stadslivet längs kanterna ökar träningsmotivationen för de som befinner sig i vattenrummet. Det är en utveckling där motionären och tävlingsmänniskan kan utnyttja stadsrummet samtidigt som de blir en del i attraktionen, det upplevda stadslivet.

Sittskulpturen Jona värmer och möjliggör en trivsamt sittplats där besökaren kan njuta av vyn över vattnet även vintertid, Uppsala 2013

SEKTION NORRA STRANDKANTEN

Sektion B-B, norra strandkanten sedd från väst

7. Diskussion

7.1 Resultatdiskussion

Under den här rubriken diskuteras resultatet. Hur målformuleringen har uppnåtts, om programmet uppfylldes och hur gestaltningen uppfyller Gehls kriterier för en god gestaltning. Här diskuteras även om Gehls teorier går att tillämpa på en restaurativ miljö.

7.1.1 Uppfylldes målformuleringen

Syftet med arbetet var att, med ett exempel, vidga synsättet kring gestaltningen av vattennära miljöer och vattenrum samt att undersöka hur man kan tillgängliggöra vattenrummet i stadslivet. Min reflektion kring hur tidsaspekten och avståndet påverkar upplevelsen av stadsliv, det vill säga den mänskliga aktiviteten i stadsrummet, gjorde att jag fokuserade på att öka det upplevda stadslivet genom gestaltningen. Det är även upplevelsen av stadsliv som ökar intresset för platsen, enligt Gehls (2010) teori om att människor helst iakttar andra människor. För att ge förutsättningar för ett ökat upplevt stadsliv gestaltade jag bland annat platser där människor kan stanna till och vistas med närhet till andra liknande platser för att möjliggöra upplevt stadsliv. Om det upplevda stadslivet skulle öka med den föreslagna gestaltningen är svårt att säga säkert eftersom dels gestaltningen inte har byggts och dels att det mätbara stadslivet inte är lika intressant som det upplevda. En annan faktor som ökar svårigheten att mäta det faktiska stadslivet är att området redan idag används. För att kunna avgöra om det har skett en ökning krävs med andra ord en mätning på förhand, vilket inte har gjorts. En sådan jämförelse skulle även ha krävt ett flertal mätningar under flera dagar med liknande förutsättningar som tid på året, väder etc. för att undvika eventuella mätfel.

För att återgå till målformuleringen så var frågan hur man kan införliva vattenrummet i stadslivet. För att det ska vara möjligt så måste vattenrummet vara nåbart. Vattenkontakten och ytkontakten från land har ökat med gestaltningen. Innan var inte landstigning möjligt, men med den föreslagna gestaltningen går det att komma i land från vattnet på flera platser i vattenrummet på såväl den södra som norra sidan. Landstigningsplatserna möjliggör även en ytkontakt som inte fanns innan. Arbetet med vattenrummet i Kalmar har vidgat mitt synsätt i att arbeta i vattennära miljöer. Min erfarenhet är att man även måste tänka ur synvinkeln från vattnet.

Ett exempel är det välkända begreppet *den mänskliga skalan*. När man talar om den mänskliga skalan menar man gående och möjligen cyklister och hur de uppfattar omgivningen men för att lyckas med att gestalta ett vattenrum kan man inte enbart se stränderna. Motsvarigheten på vattenytan är lika viktig. I den här fallstudien utgörs motsvarigheten av kanotpaddlaren, men det finns flera andra möjliga motsvarigheter som jag inte har mött under det här arbetet. Exempelvis roddbåtar, optimistjollar och *stå-upp-paddlare* som med fördel skulle kunna introduceras i Kalmar för ett ökat stadsliv på vattnet.

7.1.2 Uppfylldes programmet av gestaltningen

Genom att koncentrera människor på mindre platser som ligger på ett avstånd närmare än 100 m ifrån varandra har förutsättningarna för ett ökat upplevt stadsliv ökat. Genom att skärma av och flytta rörelsestråk längre från trafiken har dess påverkan avtagit för upplevelsen av vattenrummet. Även de som vistas ute i vattenrummet bör uppleva trafiken från Södra kanalgatan som mindre påträngande med de nya inslag som föreslås längs den södra strandkanten i form av bryggor, platsbildningar och vegetation. Genom att öka vattenkontakten med stråk närmare och över vattnet samt möjliggöra en ytkontakt med flytbryggor och bidra till möjligheten att ta sig ut på vattnet men också upp från det har minskat upplevelsen av vattnet som en barriär för att istället erbjuda ett alternativt stadsrum. Flytbryggorna bidrar även med pedagogiska värden där barn kan håva eller ligga och iaktta vattenlivet från bryggan. Möjligheten med överlappande funktioner där kreativa aktiviteter som träning och lek kan samsas om ytan med rekreation och nödvändiga aktiviteter som att ta sig till jobbet ökar det upplevda stadslivet ytterligare. Den föreslagna gång- och cykelbron tillgodoser det nya rörelsestråket mellan utvecklingsområdena Fredriksskans och norra Kvarnholmen samtidigt som Fredriksskansbron avlastas och trafiksäkerheten för de som går och cyklar ökar. Gång- och cykelbron över vattnet har en historisk anknytning och skapar en genare länk för alla i vattenrummet vilket gör att man snabbt kan förflytta sig mellan studieområdets olika delar. Även trygghetsupplevelsen ökar genom en föreslagen belysning anpassad till den mänskliga skalan. Den mänskliga skalan omfattar inte bara stråken längs land utan också vattenytan och hur de som vistas på den upplever vattenrummet. Komplexiteten i

vattenrummet har ökat med gestaltningen. Intentionen var att samspelet mellan stad och landsbygd skulle förstärkas dels genom gestaltningen där den södra strandkanten fick en mer stadsmässig utformning och den norra en mer lantlig, men även genom att man kan ta sig ut på Malmfjärden och uppleva den natur som finns där. Möjligheten att ta sig ut på ytan kräver dock en farkost, vilket en uthyrning i ett så bra stadsnära läge som Rävspelet skulle kunna bidra med. En uthyrning skulle dock göra nåbarheten till naturen kommersiell vilket i sin tur motverkar syftet att göra naturen nåbar för alla. Skydd för regn och vind finns i paviljongen på Kärringalåret.

7.1.3 Är gestaltningen god enligt Gehls kriterier

Gehl listar och delar in kriterierna för en god gestaltning i grupperingar för skydd, bekvämlighet och nöje. Nedan följer en diskussion om hur de olika kriterierna uppfylls.

Skydd

För *skydd mot trafik och olyckor* föreslås utredning för fler övergångsställen alternativt en annan styrning av Södra kanalgatan för att säkra de nya rörelsestråken då norra Kvarnholmen bebyggs med bostäder. Även gång- och cykelbron över kanalen är ett sätt att minska riskerna i trafiken eftersom oskyddade trafikanter som gående och cyklister skiljs från fordonstrafiken. För *skydd mot våld och kriminalitet* föreslås belysning anpassad för gående längs vattenrummets strandkanter samt att större buskar placeras som solitärer vilket ger en god genomsiktlighet. Det har en inverkan på den upplevda tryggheten på platsen vilket bidrar till att fler väljer att vistas i området även kvällstid. Det har i sin tur effekten att fler "ögon" finns i området vilket har en dämpande effekt på kriminaliteten. Jag vill poängtera att skydd mot våld och kriminalitet mer handlar om möjligheten till upplevd trygghetskänsla. Man kan inte säkra en plats mot våld och kriminalitet, men man kan minska sannolikheten för att brotten begås med en god gestaltning.

För *skydd mot obehaglig sensorisk upplevelse* föreslås stråket längs Södra kanalgatan att flyttas längre från trafiken samt avskärmade platsbildningar att skapas. Murarna kring platserna tillsammans med den låga vegetationen runt dem bidrar till att minska utsattheten för vind, men även föroreningar, damm och buller från

trafiken. De låga buskarna runt platsbildningarna skärmar av bländning från trafiken tack vare sin upphöjda position mot gatan. En paviljong föreslås på Kärring-alåret för lä och regnskydd. Tack vare gång- och cykelbron nås paviljongen snabbt från hela studieområdet. Den lilla platsen mellan broarna, Fredriksskansbron, pekas ut som en lämplig plats för uppvärmda bänkar som skydd mot kylan. Skydd mot solen finns naturligt tack vare studieområdets träd.

Bekvämlighet

Möjlighet till promenader utan hinder och med ett tillgängligt ytmaterial uppfylls delvis. I arbetet skiljde jag på tillgänglighet och närbarhet. Arbetet har främst varit inriktat på närbarhet. Ytmaterialet längs det flyttade gång och cykelstråket längs Södra kanalgatan är även fortsättningsvis asfalt för bästa möjliga bekvämlighet för de som har en nedsatt rörelsefunktion. Men alla delar gestaltningen är inte tillgänglighetsanpassade i den meningen att en rullstolsbunden kan ta sig fram överallt. Till exempel är inte sittbryggan längs södra kanalkanten tillgänglig eftersom den är placerad ett trappsteg ner för att öka kontakten med vattnet. Även om en rullstolsbunden person inte kan ta sig fram överallt är det lätt att konstatera att också den gruppen av människor får en närmare vattenkontakt längs stråket. Intensionen att underlätta för människor med nedsatt rörelsefunktion finns i arbetet, till exempel vad gäller armstöd på soffor. Men det går inte att bortse ifrån att vattenytan inte är lika tillgänglig för alla. Ett rampsystem ut i vattnet som gick ner under vattenytans nivå skulle till exempel möjliggöra en ytkontakt för en rullstolsbunden människa. En nackdel med rampsystem är att de tar mycket yta i anspråk. Norra kanalgatan är nyligen renoverad och förlängd längs Malmfjärden. Den grusgången samspelar fint med den historiska platsen kring Rävspelet och bidrar till den lantliga karaktären.

För *möjligheten att stanna upp och stå* är förutsättningarna bäst på broarna, de befintliga såväl som den föreslagna gång- och cykelbron samt på den norra strandkanten där ett flertal äldre träd med närhet till stråket och vattnet ger den möjligheten. På den södra sidan är den möjligheten begränsad till murarna kring platsbildningarna som väl fungerar att luta sig emot. Lindallén utgör inte ett alternativ eftersom den inte står i anslutning till stråket och dessutom är för nära den trafikerade gatan. För *möjligheten att sitta* är förutsättningarna avsevärt förbättrade i hela studieområdet. Dels föreslås fasta soffor även längs den norra stranden som idag enbart

har flyttbara. Dels föreslås att samtliga soffor får armstöd för att ge ett bättre stöd åt funktionsnedsatta personer och äldre människor, som ofta behöver ett extra stöd. Något som är extra viktigt nu när studieområdet även kommer att användas som bostadsnära natur av de äldre människor som inte orkar gå så långt ifrån hemmet. Gestaltningsförslaget erbjuder dessutom alternativa sittplatser som sittbryggan längs den södra kanalkanten eller båtbyggarna längs den norra.

För *möjligheten att se* är det extra tillfredställande med att arbeta med ett så smalt vattenrum, som kanalen utgör. Detta eftersom man har möjligheten att påverka vad som händer på andra sidan, inom det avståndet som vi upplever stadsliv. Utöver att gestaltningen med platser inom rimliga synavstånd från varandra och möjligheten att iakta vad som händer på andra sidan kanalen har de överlappande funktionerna i kanalen ökat attraktiviteten även för de som befinner sig på land. Vyn över vattnet erbjuder både obehindrade och rogivande siktlinjer ut över Malmfjärden samtidigt som möjligheten att iakta andra människor som tränar, vistas på eller tar sig upp från vattnet ökat. Utöver de motionslöpare som redan tidigare har använt sig av stråken längs stränderna har en kanotbana i kanalen gett förutsättningar för motionärer och tävlingspaddlare att träna i vattenrummet. En eventuell båtuthyrning här ökar den möjligheten för fler som vistas i Kalmar. Flytbryggorna som föreslås skapar enkla landstigningsplatser men också pedagogiska värden med en möjlighet för barn att håva efter smådjur. Studieområdet ger olika förutsättningar för sol och skugga och beroende på vad man önskar kan man lätt och snabbt förflytta sig till den andra sidan över den föreslagna gång- och cykelbron som sammanbinder hela området. Platsbildningarna längs den södra strandkanten utgör goda avskärmade platser med *förutsättningar för att människor ska kunna föra ett samtal*. Finns en önskan om att komma ännu längre ifrån trafiken så är det nära gång- och cykelbron till Kärringalåret där paviljongen erbjuder en god sittplats för samtal även vid regn. Behovet av att se omfattar belysningen som föreslås att anpassas till en mänskligare skala runt hela studieområdet vilket möjliggör en längre användningstid av platsen på kvällar och under vinterhalvåret.

Nöje

Längs vattenrummets kanter är det främst Ängöbron och stråket längs Södra kanalgatan som har en skala mer anpassad efter bilisten än de gående. Ängöbron kommer även i fortsättningen att präglas av trafiken men Södra kanalgatan har anpassats till *den mänskliga skalan*. Den mänskliga skalan handlar i detta fall inte enbart om hur de gående uppfattar vattenrummet utan dessutom motsvarigheten på vattenrummets yta, kanotpaddlaren. Den omgestaltung som föreslås längs såväl den södra som den norra strandkanten påverkar den upplevda skalan för de som vistas på vattenytan. Flytbryggorna är de viktigaste för kanotpaddlarna eftersom de bryter upp transportsträckan genom vattenrummet och skapar möjligheter för stopp på vägen. Men även kanotbanan påverkar skalan genom att tillföra mer variation och möjligheter till vattenrummet.

På studieområdet finns en god *möjlighet att njuta av de positiva aspekterna av vårt klimat*. Vattenrummet har platser för såväl sol framförallt på Kärringalåret och den norra strandens bryggor men även längs den södra sidans sittbrygga. Skugga går att finna under de uppvuxna träden eller i paviljongen. Vattenrummet erbjuder utöver en svalkande bris mot huden också möjligheten till svalka i vattnet. Flytbryggorna möjliggör den nära ytkontakt som krävs för att man ska kunna svalka varma fötter efter en varm sommardag på stan. Här finns även *möjligheten att njuta av bra design och detaljer*. Kombinationen av vackra vyer över Malmfjärden, historisk och nutida arkitektur, synlig från området, träd, växter och vatten som kontrasterar på ett naturligt sätt mot de byggda miljöerna men även mer arkitektoniska planteringar som Rävspelet och pyramidallén längs Fredriksskansgatan. Också gestaltningen av vattenrummet bidrar till njutningen genom en god gestaltning där människor vill vistas med allt vad det innebär.

7.1.4 Kan man använda Gehls teorier i en restorativ miljö

Finns det motsättningar i att använda Jan Gehls teorier i en restorativ miljö? Kan naturens restorativa effekter gå förlorade i användandet av hans kriterier i omgestaltandet av ett naturnära vattenrum? Gehls teorier har tidigare i första hand fokuserat på gaturummet i strävan att koncentrera människor och öka det upplevda stadslivet. Min slutsats under summeringen av litteraturgenomgången var att utgångspunkterna kring människans beteende och upplevelseförmåga är densamma oavsett platsens beskaffenhet. Därför ansåg jag att Gehls teorier var applicerbara även på mer naturlika platser. Men finns det en motsättning i att använda hans

teorier med tanke på det lugn som Boverket och Kaplan et al. menar krävs för att tillgängliggöra naturens restaurativa effekter? Kaplan et al:s teorier förespråkar lugn och avskildhet för att uppnå lugn fascination och därigenom få tillgång till naturens restaurativa fördelar.

Det Boverket och Kaplan et al. tar upp som nödvändigt för att människor ska kunna tillgodogöra sig de restaurativa effekterna ansåg jag är de samma som Gehl förespråkar i sina kriterier för en god gestaltning. Kriterierna är som nämnt grupperade för skydd, bekvämlighet och nöje. Under grupperingen för skydd tar Gehl upp *skydd mot trafik och olyckor och skydd mot obehaglig sensorisk upplevelse* som omfattar såväl skydd från att bli påkörd som en avskärmning mot trafiken, mot buller och bländning. Det är en aspekt som Boverket speciellt tar upp som nödvändig för att få tillgång till de restaurativa effekterna. En annan aspekt Gehl listar är *skydd mot våld och kriminalitet* vilket har till syfte att främja trygghetskänslan på platsen. Det menar Kaplan et al. är en förutsättning för att människor ska kunna absorberas av upplevelsen av miljön och kunna tillgodogöra sig de restaurativa effekterna. Det finns inget som säger att en god belysning eller fler människor i området skulle minska den möjligheten.

För människors bekvämlighet listar Gehl *möjlighet till promenader* vilket är ett annat sätt att uppnå lugn fascination genom aktivitet och därmed även få tillgång till naturens välgörande egenskaper enligt Kaplan et al. Det finns inga motsättningar till att uppnå en restaurativ miljö i Gehls kriterier att tillgodose *möjligheten att stanna upp och stå, att sitta, se eller att kunna föra ett samtal*. Gehl och Kaplan et al. eftersträvar samma sak. Trivsamma, trygga och attraktiva miljöer för människor. Även Gehls tankar kring att *en god plats bjuder in till kreativitet, fysisk aktivitet, lek och träning* går hand i hand med Kaplan et al:s teorier som lyfter fram att lugn fascination kan tillhandahållas även genom fysisk aktivitet. Gehls kriterier för fotgängarens nöje kan snarare öka de restaurativa värdena i området efter att området har anpassats till *den mänskliga skalan*. Med ökade möjligheter till att absorberas av upplevelsen av *att njuta av de positiva aspekterna av vårt klimat och att njuta av positiva sensoriska upplevelser* som bra design och detaljer.

Den enda motsättning som jag identifierade skulle vara om omgestaltningen av studieområdet, med Gehls kriterier som verktyg, skulle generera så mycket stadsliv att det i sig skapar ett

mänskligt buller. Om stadslivet skulle bli så pulserande att de restaurativa effekterna riskerar att gå förlorade ansåg jag att man kunde tänka sig en gradering av stadslivet. I studieområdet kunde stadslivet tillåtas att anta en livligare form eftersom det ligger mellan två utvecklingsområden där fördelarna med mänsklig närvaro överväger. Strandpromenaden därifrån och möjligheten att ta sig ut på vattenrummets yta ökar då ytterligare i betydelse eftersom det möjliggör en närbarhet till den ostörda naturen med sina restaurativa egenskaper.

7.2 Metoddiskussion

Eftersom jag ville använda ett arbetssätt för att både förklara och förstå ett enskilt fall, precis som Johansson (2002, ss.19-20) beskriver arbetssättet med en fallstudie, så valde jag att göra just en sådan. De metoder som jag använde syftade till att komplettera och stärka varandra men även till att lägga in en djupare förståelse för varför just närbarheten till vattnet och naturen är viktig för stadslivet. Metoderna är en kombination av teori och praktik. Johansson menar att fallstudien bör innehålla så många infallsvinklar som möjligt vilket också gör att metoderna kan påverkas och ändras under arbetets gång. Min egen erfarenhet är att metoderna inte bara förändras utan även går in i varandra. Det är svårt att helt tydligt säga när en idé föll på plats eller vilken metod som bidrog till vad.

7.2.1 Litteraturgenomgång

Att göra en litteraturgenomgång är ett sätt att inventera det arbete som redan är nerlagt på området och vad kommunens visioner går ut på. Min önskan var att arbetet skulle resultera i en rimlig gestaltning i linje med kommunens planering för att kunna vara användbar även i praktiken. För att åstadkomma det var en insikt i kommunens arbete en nödvändighet. Litteraturstudien hade också till syfte att förklara olika viktiga begrepp i arbetet samt lägga en teoretisk grund för arbetet. Det är främst Gehls beskrivningar av vad som upplevs som stadsliv och hur man genererar stadsliv samt vad en plats bör uppfylla för att kunna anses ha en god gestaltning som formade mitt tankesätt och användes i såväl analysen som i gestaltningen. Även förklaringen av begreppet närbarhet som har inspirerats av Boverkets definition i skriften *Bostadsnära natur* spelade en stor roll i arbetet liksom Kaplan et al. s teorier om hur man tillhandahåller lugn fascination som jag använde mig av i gestaltningen, men som också gav en djupare mening åt arbetet genom den ökade förståelsen för människans behov av natur.

7.2.2 Personkontakter

Examensarbetet har en extern uppdragsgivare, Kalmar kommun, som annonserade arbetet. Där var Hanna Olsson, landskapsarkitekt/planarkitekt och Staffan Lindholm, stadsarkitekt mina kontaktpersoner. Som beställare för ett examensarbete är alltid universitetet även om det finns andra, externa intressenter. Kommunen har inte haft någon möjlighet att bestämma innehållet i arbetet men de har självklart kunnat påverka inriktningen med tips, önskemål och idéer. Eftersom en stor del av informationen kring utvecklingsplanerna för studieområdets omgivningar inhämtades via personkontakterna finns en risk i att intentionerna som fanns med markanvändningen då inte blev verklighet eller vidareutvecklades till något annat. Jag var därför tydlig med att beskriva den framtida utvecklingen med bostadsbebyggelse som preliminär. En annan risk med personer som källor är att anställda kan byta tjänst eller avsluta sin anställning på kommunen, vilket också var fallet med ett par av de personer som jag har varit i kontakt med. Detta gör det svårare med en personlig återkoppling. Min intention är ändå att arbetet ska kunna vara till användning för kommunen. Om inte på den aktuella studieplatsen så med ett mer inkluderande synsätt som även innefattar vattenrummet och den aktivitet som äger rum på ytan som en del i stadslivet.

Torsten Kellander har varit en annan viktig personkontakt och extern intressent under arbetet. Hans fokus låg främst hos de som rör sig på Kalmars vattenvägar. Det är lätt hänt, helst när man får så stor uppbackning av en person, att vilja ta med alla idéer som kommer upp. Det är dock en omöjlighet om arbetet ska kunna färdigställas och hålla en god kvalitet. Avgränsningen av arbetet strammades åt under arbetets gång för att inte växa utanför greppbara dimensioner. Idéer som jag tror har en utvecklingspotential men som inte har tagits med i gestaltungsförslaget av olika anledningar plockas upp under nya frågeställningar.

7.2.3 Observation från vattenytan

En reflektion kring metoden är att en del av informationen var svår att ta till sig och använda. Upplevelser påverkar oss men vi kan inte alltid förklara eller ens förstå i vilken utsträckning eller på vilket sätt. En risk med att låta en specifik grupp komma till tals under ett arbete är att arbetet blir vinklat till den gruppens fördel. Nu var tanken med det här arbetet att just gruppen som rör sig på vattenrummets yta skulle få chansen att bli hörda och sedda som en del i

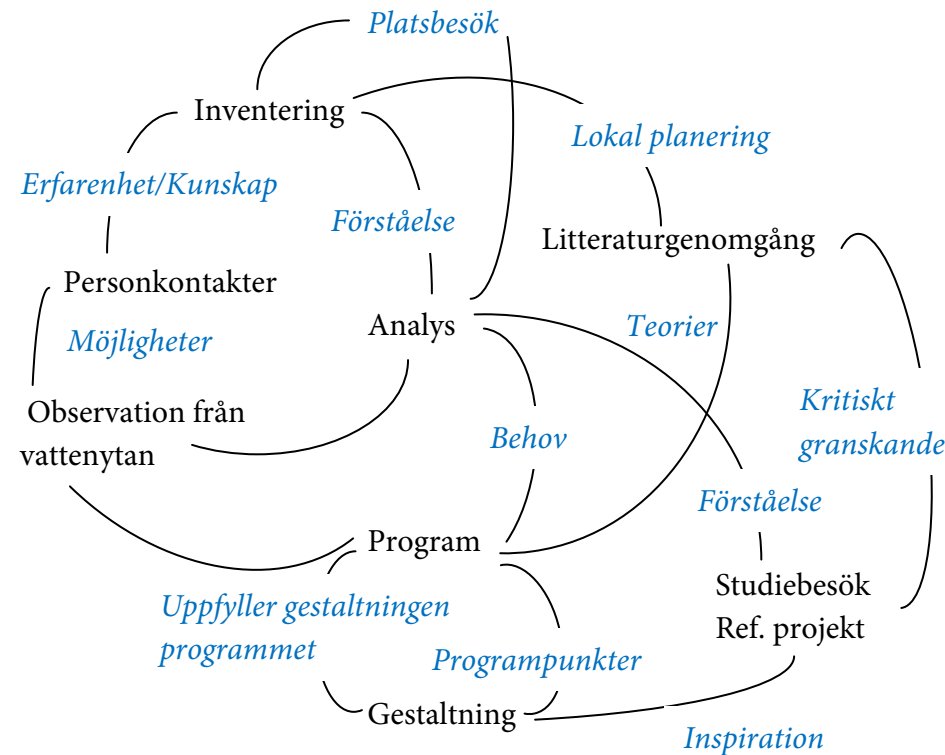
stadslivet men jag har försökt att hålla mig lika objektiv till den information som jag har fått genom denna metod som med de övriga metoderna.

7.2.4 Gestaltningprocessen

Den långa projekttiden som blev resultatet av att jag dels skrev arbetet på halvfart och dels gjorde ett uppehåll på ett år i arbetet bidrog till möjligheten att kunna besöka studieområdet vid ett otal tillfällen under alla årstider för inventering och analys. Samtidigt finns det en ökad risk med en lång projektid. Information kan bli förlegad och resultatet kan bli inaktuellt innan det hinner bli färdigt.

Studiebesöken som jag gjorde till referensprojekt för att få inspiration till arbetet påverkade resultatet. Dels med ett annat synsätt, från Köpenhamn, där de som färdas på vattnet räknas i lika hög grad som de på land. Dels med gestaltningsidéer för en bättre vattenkontakt från land, både från Köpenhamn och Uppsala.

Under analysen av området var det främst Gehls teorier och kriterier för en god gestaltning som påverkade mina tankar om vad studieområdet behövde för att få ett ökat upplevt stadsliv. Efter mitt deltagande i kajakpaddlingarna hade jag tankar kring att skapa en vattenarena med en läktare längs kanalens södra sida för att gynna stadslivet på vattenytan. Men efter att ha analyserat platsen med hjälp av Gehls kriterier insåg jag att mina skisser för en programplan krävde en ökad komplexitet med fokus på flera mindre platser istället för en stor. Tanken om en läktare levde dock kvar och tillsammans med andra syften, som alternativa sittplatser och promenadstråk med en ökad vattenkontakt resulterade det i den långa sittbryggan som kompletterar platsbildningarna längs stråket. Även analyserna där jag inspirerades av Lynch begrepp med olika element som barriärer och stråk påverkade mitt resultat. Förslaget utgår från att barriärerna bemästras genom till exempel övergångsställen över Södra kanalgatan eller att gatan regleras på de gåendes villkor. Om kommunen kommer till slutsatsen att inte göra åtgärder till förmån för gående kommer gestaltningen med trappor från platsbildningarna och upp till gatan att leda oskyddade gångtrafikanter rakt ut i trafiken. Om man istället avstår från trapporna minskar antalet upplevda ingångar till naturen som Boverket framhåller som så viktiga för näbarheten och stråket får en mer sluten karaktär där även slänten bidrar till barriären mellan studieområdet och kvarteren på andra sidan gatan.

Förenklad figur över gestaltningprocessen

Eftersom metoderna löper in i varandra, går vidare i processen för att sedan kastas tillbaka till ett tidigare stadium och analyseras igen går inte metoderna att förklara med ett enkelt flödesschema. Jag upplever att tråden i gestaltningprocessen inte är rak utan snarare mer likt det virrvarr som karaktäriserar ett tappat garnnystan. Kanske är det just detta som karaktäriserar ett kreativt, skapande yrke.

7.3 Nya frågeställningar

Metoden "observation från vattenytan" bidrog till flera nya frågeställningar. Samtliga som tas upp nedan har, i min mening, potential till att öka stadslivet i vattenrummet men kräver antingen ett bredare planeringsperspektiv som omfattar hela Kalmar eller en djupare utredning för att tas tillvara på bästa sätt.

7.3.1 Rekommenderat avstånd till näbart vattenrum

En ny frågeställning som kom upp under mitt arbete rörde om man kan föreskriva ett rekommenderat antal meter till ett näbart vattenrum från hemmet, det vill säga ytkontakt eller möjlighet att ta sig ut på vattenytan. En motsvarighet till Boverkets rekommendation om antalet rekommenderade meter mellan hem och grönområde, den

bostadsnära naturen. Jag anser att frågan är relevant i en kuststad och bör tas upp i ett översiktligt sammanhang. Frågan kan vara aktuell nästa gång kommunen ska omarbeta eller aktualitetsförklara översiktsplanen.

7.3.2 Information för en ökad näbarhet

Boverket tar upp information som en del i begreppet näbarhet. Under arbetet togs den idén upp under observationen från vattenytan. En av kajakpaddlarna menade att informationstavlor på strategiska platser i staden med rekommenderade turer och var man kan hyra eller låna kajaker, kanadensare eller roddbåtar skulle öka stadslivet på vattenytan. Idén kring möjligheten att kunna låna eller hyra en kanot eller roddbåt centralt i Kalmar har tagits med till program och gestaltning med en föreslagen lokalisering intill den norra kanalkanten, vid Rävspelet. Men för att på ett bra sätt organisera skyltning krävs en översiktlig planering för hela centrala Kalmar. Kan den här skyltningen kombineras med och vara en del i att förverkliga näbarheten inom ett rekommenderat antal meter från hemmet?

7.3.3 God vattenkvalitet

En frågeställning som hör näbarheten till, men också framkomligheten i vattenrummet är en god vattenkvalitet. En god vattenkvalitet i Malmfjärden skulle öka möjligheten att använda vattenrummet som en del i stadslivet. I arbetet nämns behovet av muddring men även tankar kring ombyggnationer och tekniska lösningar har tagits upp för att trygga ett friskt vattenflöde. Det här är en viktig fråga i det fortsatta arbetet för att öka stadslivet i vattenrummet.

7.3.4 Artificiella öar och grund

Idéerna kring artificiella öar och grund som kom upp under observationen från vattenytan är två olika sätt att öka stadslivet på vattenrummets yta. De artificiella öarna har flera möjligheter i såväl Kalmars skyddade inre vattenrum som i det yttre. De artificiella grunden erbjuder en ny utveckling av ett aktivt Kalmar. Här kan flera studier göras för att arbeta vidare för ett ökat stadsliv med en närmare vattenkontakt.

8. Referenser

Boverket (2007) *Bostadsnära natur - inspiration & vägledning*,
Davidsons Tryckeri AB

Bryman Alan (2011) *Samhällsvetenskapliga metoder*, uppl. 2, Alan
Bryman och Liber AB, Graphycems, Spanien 2011

Gehl Jan (2010) *Cities for people*, Island Press, Washington, Covelo,
London

Johansson Rolf (2002) Ett explikativt angreppssätt - Fallstudie-
metodikens utveckling, logiska grund och betydelse i arkitektur-
forskningen, *Nordisk arkitekturforskning - Nordic journal of
architectural research*, Vol.15, No 2, 2002, ss. 19-28

Jonsson Magdalena, Reuterswärd Anna , Nilsson Nicholas (2013)
Kalmars hamn - Kulturhistorisk utredning, Kalmar läns museum

Kaplan Rachel, Kaplan Stephen & Ryan Robert L., (1998), *With
People in Mind - Design and management of everyday nature*, Island
Press, Washington, D.C., Covelo, California

Lamke Lotta & Johannisson Susann (2009), *Kalmar kommuns
industriarv - Industriarvsprojektet*, Kalmar läns museum

Lamke Lotta & Olofsson Veronica (2011) *Fredriksskansområdet -
Kulturhistorisk utredning*, Kalmar läns museum

Lynch Kevin (1960) *The image of the city*, Massachusetts Institute
of Technology and the President and Fellows of Harvard College

Kalmar kommun (2012) *Översiktsplan för Kalmar kommun*,
Utställningshandling 2012-10-02

Kalmar kommun (2011) *Fördjupad översiktsplan för Kvarnholmen
med omgivande vattenrum*, antagen av kommunfullmäktige 2011-
12-19

9. Bilagor

9.1 Bilaga 1 - Kajakpaddlarnas samlade idéer

Här presenteras sammanställningen de idéer och förbättringsåtgärder som skickades till mig under tiden för arbetet, eller berättades för mig när jag deltog i en av Kalmar kanotklubbs paddlingar. Här finns allt från utmanande visionära idéer till praktiska förbättringsförslag. Jag grupperade idéerna och rangordnade dem efter flest förslagslämnare. En intressant iakttagelse är att de synpunkter som rör nödvändiga åtgärder som framkomlighet, friskt vatten samt åtgärder för att överbrygga de barriärer som strandkanterna i många fall utgör, var mest förekommande. Grupperingarna muddring och bättre vattenkvalitet samt enkla landstigningsplatser förekom lika många gånger. Därefter övergick synpunkterna mer till utvecklingsidéer med kanotbana, som förekom lika ofta som de tidigare grupperingarna, och de mer spektakulära förslagen som rörde artificiella öar och grund. Den sista grupperingen rörde hur man kan förbättra närheten till vattnet för boende men även besökande i Kalmar.

Nödvändiga åtgärder - Muddring och förbättrad vattenkvalitet

Det största upplevda problemet med vattenvägarna i Kalmars vattenrum är behovet av muddring. Vattenvägarna är igenväxta, dyga och grunda på många ställen. En kajakpaddlare berättade att hon stack ner foten i Slottsfjärden och att det kändes som att man skulle sugas ner i gyttnan. En skrämmande upplevelse. Det hon önskar mest är upprensade kanaler och fjärdar så att vattenrummen kan få ett friskt vattenflöde. En annan paddlare önskade, utöver muddring, en möjlighet att paddla mellan Kullö och Ängö förbi Hotell Svanen och vidare ut i Malmfjärden. Med en bro skulle dessutom mer vatten kunna strömma i kanalen. En turbin eller motsvarande vore ytterligare ett hjälpmedel för att få in mer friskt vatten.

Min reflektion kring muddring och förbättrad vattenkvalitet var att behovet av ett friskare vatten i Kalmars fjärdar påpekades även från kommunens tjänstemän. Det här är synpunkter som bör tas upp eftersom de påverkar närheten och framkomligheten till vattnet och i vattnet. Problemen med framkomligheten på vattenvägarna är relativt enkelt åtgärdat med muddring även om det är en kostnadsfråga. Vad gäller idéerna kring hur man kan bygga om eller göra tekniska lösningar för att på olika sätt öppna upp och öka genom-

strömningen vill jag hänvisa till nya frågeställningar som tas upp under diskussion. Det bearbetades inte vidare i det här arbetet men är en viktig fråga i ett fortsatt arbete för att öka stadslivet i vattenrummet. Ett vatten med god vattenkvalitet skulle till exempel göra Malmfjärden badbar vilket helt klart skulle öka möjligheten att använda vattenrummet som en del i stadslivet.

Nödvändiga åtgärder - Enkla landstigningsplatser

Flera paddlare påpekade bristen av enkla landstigningsplatser. Låga flytbryggor är lämpliga att lägga till vid med kajak, kanadensare eller liten båt. Fler låga bryggor längs våra promenadbryggor skulle bidra till ett mer flexibelt vattenrum. Som det är i dag är det inte lätt att gör ur och i stigning läns höga kajer eller bryggor. Paddlingssäsongen är lång och en del paddlar hela året när vattnet är öppet. Flytbryggor kan förlänga säsongen för fler om några får ligga i hela året.

Min reflektion kring enkla landstigningsplatser var att flytbryggor är en relativt enkel åtgärd som ökar närheten till land för kanotpaddlare och mindre båtar. Samtidigt ökar flytbryggor närheten till vattnet med en möjlighet till ytkontakten för de som vistas på land. Enkla landstigningsplatser var något som jag tog med mig i arbetet till program och gestaltning.

Utvecklingsidéer - Kanotbana för träning och tävling

Flera kajakpaddlare betonade vikten av en kanotbana för att inspirera till att träna hårdare. Det inslaget skulle stärka möjligheterna för vattensporten i Kalmar. En kanotbana med permanenta bojar i kanalen mellan *Kattrumpan* som ligger öst om studieområdet på andra sidan Ängöbron och *brandstationen* som ligger väst om studieområdet, på andra sidan om Fredriksskansbron, skulle öka träningsmöjligheterna avsevärt med en mekanisk start i varje ände. Det är den enda platsen i Kalmars innerskärgård som är fri från sjögräs under augusti till september påpekar en av paddlarna. Det är en utmärkt plats för intervallträning i kajak, där man dessutom får en arekakänsla tack vare närheten till stränder och förbipasserande vilket även ger ungdomarna en chans till att synas då de utövar sin sport. Sporten blir dessutom synlig och verksamheten får en bättre bild utåt. En annan bild än att "ljudlöst glida fram i en

kajak" som vi gärna kompletterar med en tuffare image menar en av paddlarna. En specifik plats för sin träning ökar motivationen hos de som deltar. Traditionellt sätter man ut färggranna bojar, men mer dämpade färger skulle också fungera. Även blå, grå eller rent av svarta bojar syns fint. Att det finns en startmekanik är däremot viktigt för att få rätt känsla i träningen.

Kalmar har redan visat sin expertis på långdistanslopp som drar mycket publik och blir folkfester till exempel Ironman, Kanalsim, Nattlopp etc. Paddlarnas mening är att Kalmar skulle vinna på att stärka och bredda sin tradition inom motions- och tävlingslopp genom att få igång kanot och rodd också. Vi har ju möjlighet att placera banorna centralt och lättillgängliga för publik påpekar en av paddlarna.

Min reflektion kring en kanotbana var att det är ett sätt att skapa ett vattenrum med flera överlappande funktioner. Det är något som går att knyta an till arbetets teoridel där Gehl lyfter fram överlappande funktioner som ett sätt att öka antalet användare av stadsrummet, det vill säga öka stadslivet. För att ytterligare knyta an till Gehls teorier skulle en kanotbana inte bara öka användandet av vattenrummets "golv" utan även dess kanter eftersom människor helst tittar på andra människor och en kanotbana därmed skulle kunna locka betraktare. Det här är en synpunkt som jag tog med mig i arbetet till program och gestaltning.

Enkla landstigningsplatser, flytbryggorna utanför Kalmar kanotklubbs lokaler på Ekudden, 2013

Utvecklingsidéer - Artificiella öar och grund

Utöver förbättrade landstigningsplatser så borde också möjligheten finnas med en målpunkt i vattnet menar en av paddlarna. Det skulle göra vattenrummet än mer exklusivt om man kunde nå nya platser som bara är möjliga att nå från vattnet. Idén är en artificiell ö bestående av flytbryggor förankrade ut mot sundet för att utöka Kalmars skärgård. "Ön" bör vara så pass stort att den kan rymma ett helt gäng kajaker eller andra besökande. Målpunkten skulle kunna erbjuda en möjlig fikaplatz, exklusivt havsbad, solplats eller bara ett stopp på vägen. Man kan göra den så exklusiv eller spektakulär att den blir ett turistmål och stärka Kalmars identitet som idrottsstad även för vattenidrotten menar paddlaren. Man kan också bygga en egen liten ”skärgård” med ca 10 flytbryggsöar, med en dimension på ca 5x5 m till 10x20 m, på lämpliga ställen. Platserna bör vara lättillgängliga, men längre än simavstånd från land.

En annan paddlare berättar om sin vision med en bra kajaksurfing-platz. De som finns i regionen idag är långt bort, svåråtkomliga och steniga. En artificiell uppgrundning på ett ställe som ligger utsatt för vanligt förekommande vindar skulle i rätt vindriktning bilda brytande vågor. Beroende på hur uppgrundningen skapas bildas olika former av brytande sjö. Lite längre bort kan man skapa grynnor avsedda för ”klipphoppning” som är en slags lek med kajak nära en klippa som översköljs med vatten. Det är inte bara kajaker som kan använda detta utan även vågsurfare, vindsurfare, och kitesurfare. Det här skulle sätta Kalmar på kartan som unikt ur vattensportssynpunkt och dra folk från övriga delar av landet.

Min reflektion kring artificiella öar och grund var att det är två olika sätt att öka stadslivet ute i vattenrummet. Öarna kan användas i såväl Kalmars inre som yttre vattenrum och grunden i Kalmars yttre vattenrum. Arbetet fokuserade på Kalmars inre vattenrum vilket gör att artificiella grund inte var aktuellt att gå vidare med till program och gestaltning. Jag riktade arbetet främst mot att överbrygga barriären mellan land och vatten vilket gör att också artificiella öar kommer i skymundan. Båda idéerna är dock sätt att öka stadslivet i vattenrummen och bör lyftas i arbetet, vilket de gör här och under nya frågeställningar som tas upp under diskussion.

Utvecklingsidéer - Båtuthyrning och informationstavlor

En annan idé från kajakpaddlarna för att öka användningen av vattenrummet och göra det mer tillgängligt är informationstavlor på strategiska platser med information om turer och var man kan hyra eller låna båtar. Det skapar liv och rörelse i och kring fjärden och ger människorna vattenkontakt. Till det kan andra verksamheter kopplas, till exempel Take Away, café och restaurang. En av paddlarna rekommenderar Mälarpaviljongen och Boule Bar i Rålambshovsparken i Stockholm som ett gott exempel.

Min reflektion var att även Boverket tar upp information som en del i begreppet närbarhet. För detta krävs en översiktlig planering för hela centrala Kalmar vilket inte omfattades av det här arbetet. Informationsfrågan togs däremot upp under nya frågeställningar i diskussionsdelen. Idén kring möjligheten att kunna låna eller hyra en kanot eller roddbåt centralt i Kalmar togs med till program och gestaltning eftersom det ökar närbarheten till vattenrummet.

En artificiell ö, flytbrygga med sittmöjligheter, vid Kalvebod Wave, Köpenhamn 2014